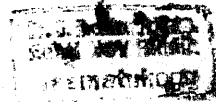

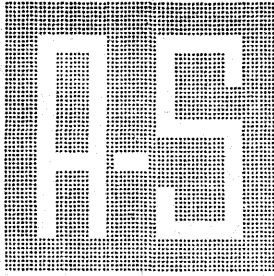
ERK

NR. 9/10

**J. Aul: INTENSIIVSEMALE LOOMINGULE RAHVUSLIKE
TEADUSTE ALAL • M. Kuldkepp: KAVAD JA HENDE
TEOSTAMINE • J. Tandre: KAS RAVIDA SUMPTOOME
VÕI HAIGUST ENNAST • J. Vasar: EESTI ARKAMIS-
AEGNE VALISPOLIITIKA • J. Vg.: TAHISED II •
J. Viidang: A. Gailiti „ISADE MAA“ • J. Põdra:
MAJANDUSRINGKONDADE UHISTOO VAJADUSEST**

SR-2502

TARTU PANK

ASUTATUD 1868. AASTAL.

Peapank: TALLINNAS
Osakond: TARTUS

Toimetab kõiki panga operatsioone,
varakamber – seifid.

Panga ühendus Londonis:
The British Overseas Bank Ltd.

ERK

ÜLD-, MAJANDUS- JA KULTUURPOLIITILINE AJAKIRI

Nr. 9/10 (41/42)

30. DETSEMBRIL 1936

IV AASTAKAIK

Intensiivsemale loomingule rahvuslike teaduste alal

J. AUL

ERK on neid mõtteid käsitlenud korduvalt. Nr. 4/5 s. a. J. Kalviste (†) „Rahvuslike teaduste tähtsusest ja nende ülesannetest“ käsitles ettevalmistavalt samu mõtteid mis käesolevigi, ja H. Moora: „Muistsed linnused meie ajaloo allikate ja mälestussammastena.“ Siis nr. 6 „Meie rahvateaduse ja muinaskultuuri uurimistöö päevamuredest“ on G. Ränk sellesama küsimuse paari ala suhtes soojalt läbi tunnud.

Alljärgnevas kirjutuses J. Aul läheb korduvalt ülitähtsa küsimuse juurde noore teadlase innu ja agarusega. Aga ta astub sammu kaugemale, lähendades rahvuslike teaduste uurimise küsimuse meie rahvusriigi olemise printsüübile.

ERK-id on teinud õnnestunud katse meie muinas-teaduse uurimise elustamisega. Järgnevalt nad peaksid võtma selgitamisele ja hoogustamisele kõik rahvuslikud teadused. Toimetus.

Sellist pealkirja lugedes võiks tekkida arvamus, et siin on vahest jällegi tegemist ühe elunähtuse ilustamisega kaunikhöälalise epiteediga „rahvuslik“, nii nagu me seda nüüd mõnigi kord võime tähele panna. Mitte midagi selletaolist: *rahvuslikud teadused on reaalsus.*

Tõsi küll, rahvuslike teaduste olemust tuleb otsida mujalt kui teiste rahvuslike eluavalduste oma. Kui me teiste rahvuslike nähtuste tunnetamisele jõuame neist vormidest ja omapärasust, mida need nähtused omavad, siis rahvuslike teaduste mõiste kujundamisel on lugu teisiti. Ei saaks näit. kuidagi mõista, et, ütleme, Broca kool antropoloogias on prantsusepärane ja Czekanowsky oma poolpärane kui rida teisi. Teaduslikud koolid on suuresti isikupärased, individuaalne looming, ja meil peaks olema võrdluseks õieti rohkesti mingi rahva teadlaste koole, kui me nende teadlaste rahvuslikku omapära tahaksime ise-

loomustada nende otsingute ja loomingu vormi järgi. Rahvuslike teaduste määrajaks on teaduslik objekt või sisu: *rahvuslikeks teaduslikeks me nimetaksime need teadused, mille objektiks on kõik see, mis rahva juures ja tema eluruumis on ainulaadne, erilisel, kordumatu mujal* — rahvas ise kui looduslik tervik, rahva eluavaldused kogu nende mitmekesisuses, nii ruumilises kui ka ajalises, rahva eluruum kogu selle rikkuses jne.

Ülikooli loomispäevil ei tehtud meil vahet rahvuslike teaduste ja mitte-rahvuslike teaduste vahel. Kreeka filoloogiale näit. anti samaväärne koht kui geoloogiale, võrdlevalle usuteadusele samasugune kaal kui arheoloogiale jne. Kõige selle vastu ei ole mitte midagi, kui me tõesti suudaksime kõigil neil teaduserindeil loomingu-rikkalt sammuda teiste rahvaste kõrval. On aga täiesti selge, et me seda ei suuda. Kui suurrahvad näit. mitmete füüsikaliste, astronoomiliste, füsioloogiliste jne. ühtede ja samade probleemide lahendamisel otse võistlevad, võides selleks kulutada hiiglasummasid (aparaadid, laboratooriumid!), võides selleks rakendada tööle teadlaste hulki, siis on ju ilmne, et me neil aladel kaasa töötades välja paista ja märkimiseväärselt edu saavutada ei suuda. Sellepärast on küllalt, kui me siin ainult jälgime, kaasa sammume, ja sedagi vahest peamiselt seal, kus see meile otse vajalik, eeskätt praktilisel kaalutusel. Ja katki ei ole midagi; meie puudumist ei panda tähelegi.

Teisiti on lugu rahvuslike teaduste alal. Kes suudaks paremini uurida meie keelt, meie ajalugu, meie muinaslugu, meie maapiinna ehitust, meie elukonda jne. kui mitte meie ise? Väljaspool kahtlust, et me siin võime maksimaalse kasuefektiiga töötada ja saavutada tulemusi, mis väärivad austust. Kui palju kordi on väidetud — ka meil — et väikeste rahvaste suurus ilmneb eeskätt nende vaimesuses! Elementaarne tõde. Meilt oodatakse, nii nagu meie teisteltki, vaimlist aktiivsust, loomingu pinget. Ja üheks alaks, mil me seda õige suuresti suudame avaldada, on kahtlemata meie rahvuslikud teadused! *Rahvuslike teaduste kaardid me võime endale suuresti juurde võita tunnustamist ja lugupidamist teiste rahvaste juures!*

Kuid sellega asi ei piirdu. *Rahvuslikud teadused panevad meile peale töö kohustuse!* Sest iga sugune rahvuslik teaduseala on ju lõppude lõpuks ikkagi ka rahvusvaheliseks teadusealaks, ja iga rahvuslike teaduste alal töötaja vajab seda, mis teised omal alal on teinud. Aga mis see tähendab iseseisvale rahvale, kui teised tema suhtes peavad leppima vaid iga suguste võimalikkude ja võimatute oletustega või kui teised tema asukohale kaardil on sunnitud jätma tühja koha?

Esimeseks tulemuseks on see, et tulevad võõrad ja katsuvad teha ise. Sest teadusliku uurimise ala ei ole niisugune, kus teised ei saaks pea midagi ära teha, nagu seda on näit. kunsti või kirjanduse ala. Ilmne on aga, et võõrad ei suuda siin seda ära teha ja nii hästi teha kui omad. Veel kurvem, kui seda teevad inimesed, kes seda ei tee just mitte väga heatahtlikult. Meile näit. on tulnud võõraid geolooge, ja siis on sekka muule kirjutatud, et eestlane olevat kangesti laisk inimene, sest ta ei viitsivat metsas puid maha võtta, vaid ehitavat oma majad paekivist (Põhja-Eestis!) Meile on tulnud võõraid antropolooge, kes siis on kirjutanud, et eestlane käivat räbalais, mitte vaesuse pärast, vaid lohakuse pärast; et eestlane ei armastavat puhtust, käivat saumas auru armastuse pärast; ei korraldavat oma maanteid jne. Meil on käinud võõraid ornitoloogide tutv-

mas meie linnuriigiga ja on siis tekitanud mulje, nagu me ise ei suudaks oma linnuriigi väärtusi avastada jne. jne.

Teiseks rahvuslike teaduste unarussejätmise tulemuseks on see, et töötajate puudumist hakatakse tähele panema, hakatakse tööpoolest arvama, et nad ise ei saa oma kohustustega hakkama. Ja on selge, et selline rahvas ei tekita sümpaatiat, ei ärata usaldust. Temale ei omistata moraalselt eksisteerimise õigustki, kui tulevad katsumispäevad! Eks me näe seda praegugi ja eks me ole seda näinud ajaloos küllalt?

Kuid jätame ka selle kõrvale. Oletame, et meid — juhul, kui me ei peaks suutma täita oma kohustusi vaimsete väärtuste loomises — siiski arvestatakse, eeskätt muidugi selle tõttu, et meil on korralik riiklik organisatsioon või meie eestkostjate poliitilise omakasu tõttu. Siis ometigi: kas ükski rahvuslikult mõtleja suudaks taluda, et mujal ollakse tema rahva suhtes — rahva enese süü läbi — väärade ja halvaks panevate kujutluste küljes kinni? Välismaa antropoloogilises kirjanduses ja isegi õpperaamatuis näit. figureerivad meie suhtes ikka alles läinud sajandi absurdsed „vaated“, alates siin tollal kokkukirjutatud kurioossete „kirjeldustega“ ja lõpetades mongoliteooriaga. Jätab see meid täiesti ükskõikseks? Umbes aasta tagasi kuulsime, kuidas keegi naaberrahva teadlane Rootsis ühes teaduslikus seltsis esinenud loenguga oma rahva üle ja siis diapositiivi varal demonstreerinud mingit ürginimest, kes pidanud kujutama eestlast... Niikaua kui meil ei ole oma rahvuslike teaduste alalt asjaomaseid soliidseid uurimusi esitada, niikaua võivad sellised kaasused juhtuda igal pool ja alati.

Pika jutu lühike moraal oleks järgmine: *intensüüsemale loominguale rahvuslike teaduste alal!*

Muude teaduste alal võiksime, kui vajadus, isegi kokku tõmmata. Ma ei räägi siin muidugi mitte rakendusteadusist, mille vajalikkuse ja ulatuse määrajaks on meie siseelulised kaalutlused.

Sellega ei ole muidugi öeldud, nagu oleks meil midagi katki või nagu ei oleks inimesed, kel on kohustuseks olnud rahvuslike teadusi edasi viia või neile edenemisvõimalusi luua, küllalt hästi täitnud oma kohustusi. Vastuoksa, me võime erilise heameelega märkida, et asjaomastel aladel on meil oma iseseisvuse ajal rohkem tehtud, kui seda suutsid meie eelkäijad aastakümnete jooksul. Kuid me ei ela ka enam vanal „kuldse ajal“, millal kõikjal lasti minna nagu ta ise läks, vaid me elame ajajärgul, millal rahvused on rohkem kui kunagi varem saanud kultuurilisteks ja poliitilisteks üksusteks ja millal rahvused rohkem kui kunagi enne on sunnitud oma olemise õigustuse eest võitlema ja — kiiresti tegutsema, et mitte teistest maha jääda. Majanduslikul ja tehnilisel alal me olemegi viimaseil aastail astunud kiirustamise teele ja on rõõm näha ja kuulla, kuidas siin vaimustatakse ja õhutatakse uute väärtuste loomisele — ei ole sellepärast sugugi liigne, kui me kord ka jälle rahvuslike teaduste küsimused tulipunkti asetame, katsudes leida lisaks vanadele uusigi vahendeid, mis asjaomast arengut aitaksid kiirustada.

Kõigepealt: *iga rahvuslane peaks kaasa aitama selleks, et huvi ja heatahtlikkus rahvuslike teaduste vastu kasvaks, eeskätt meie haritlaskonnas. Mäletame juhtu, mil keegi meie insenerist-professor kurjustas, et miks ülikool pidavat endal „putukaprofessoreid“ ja „soolikaaru-*

tajaid“, sest niisugustest ei olevat mingit kasu. Piinlik on seda siin ette tuua, kuid kõik see oli öeldud suure asjalikkusega ja veendumusega ja — see paneb mõtlema. Kindlasti eitaks niisugune härra ka igasuguste rahvuslike teaduste tarvidust, sest üks ole needki suurel määral teoreetilised. Ja niisuguseid karpinimesi on meil kahjuks liiga palju. Kui paljude suust te näit. olete kuulnud tunnustavat sõna kas või nende eksponaatide suhtes, mida me võime oma muuseumides näha? Aga mitmete välismaa haritlaste suust me oleme seda kuulnud. Ammuks see oligi, kui keegi tuntud inglise teadlane, olles väga rahuldatud meie zooloogiamuuseumi ornitoloogilise kogu korraldusest, annetas selle jaoks rahasumma, mis võrdub muuseumi poole eelarvega. Välismaa haritlased leiavad, et meie etnograafiline muuseum Raadil on kõige paremaid Euroopas. Seesama sobib ka rahvaluule arhiivi kohta. Meie ajaloo ja muinasteaduse uurimine on edenenud hiiglasammudega. Aga peaasi: kuulatlege jutlemisi kohvikuis, organisatsioonides... Muidugi mõista, on ka teistes riikides küllalt ühekülgust, kuid suured rahvad võivad endile seda lubada, meil on aga igasugune piiratus ja sallimatus meie rahvusliku töövõime nõrgendajaks. Praegusel momendil, millal on teoksil koolireform, tuleks ettenägelikult hoiduda laskumast teise äärmusse, „eluläheduse“ ühekülgsusse, ja katsuda võimalikult säilitada haritud inimese mõiste.

Siirdudes nüüd rahvusliku teadusliku töö kui niisuguse enese juurde, tuleks kõigepealt tähendada, et ülikool saaks sel alal veelgi rohkem ära teha, kui ta seda on teinud. Mõistagi, ei saa juttu olla mingist erilisest reorganiseerimisest, sest ülikool ei ole katsetamisobjekt, kuid mõningad muudatused, kui need peaksid vajalikuks osutuma, saavad ainult siis olla otstarbekohased, kui nende teostamisel ülikool laseks end juhtida eeskätt oma rahvuslikust missioonist. *Et rahvuslike teaduste alal ülikool saaks rohkem tööjõudu rakendada kui seni, on ka täiesti mõeldav.* On kõneldud noorte teadlaste kaadri soetamisest või õigemini suurendamisest. See on hädavajalik. Et meil noore, pealekasvava tööjõu puudumisel äkitselt vabanenud õppekohad ikka seisavad aastate viisi täitmata, on üldiselt teada. Teatavasti on Haridusministeeriumis praegu kaalulisel teadlaste reservi loomise võimaluste küsimused. Et siin sellise väga olulise asja juurde on asutud, on kõigiti tervitatav. Loodame, et rahvuslike teaduste tarvidused siin väärikat tähelepanu leiavad, milles me praegu tööpoolest vähem võime kahelda kui kunagi varem. Sellisest reformist rahaküsimust teha oleks tööpoolest mõttetus...

Seoses uute töövõimaluste loomisega on mõeldav ka praeguste *ülikooli õppejõudude õppetöökoorma vähendamine teadusliku töövõime tõstmise arvel*, ja see tähendab kaalukalt palju. Peame kahetsema, et meie ülikoolis tööpoolest liiga palju *õpetatakse*, mistõttu loominguiline külg, mis palju olulisem, kannatab. On näit. väga palju kursusi, mida loetakse ainult 5—6 inimesele ja igal aastal. Milleks? Miks ei saaks niisuguseid kursusi lugeda näit. üle aasta? Ülikoolis on küllalt õppejõude, kes kujutlevad, et õpetamine ongi nende peamiseks kui mitte ainukeseks ülesandeks. Keegi õppejõud näit. küsib ühe teadlase töö suhtes, et kas see töö olevat tema väitekiri või olevat ta selle kirjutanud niisama, oma lõbuks. Rahvuslikult mõtlejale teadlasele niisugust „oma lõbuks“ töötamist ei ole, talle on alaline teaduse juurdeehitamine rahvuslikuks *kohustuseks*. Säärase mentaliteedi juures, kus arvatakse, et doktoritöö kirju-

tamisega lõpevad teadlase teaduslikud kohustused, me võime ainult suure kiiruga tagurpidi minna.

Kui kõnelda ülikooli töökoormatusest ja kui tahta mõnda silmapaistvat teadlast tema töös soodustada, siis ei saa ka mööda meie Teaduste Akadeemia küsimusest, mis on korduvalt kõne all olnudki. *Rahvuslike teaduste huvides on Teaduste Akadeemia paratamatu!* See ei tähenda aga seda, nagu oleks selle asutamisega rutt. Ei ole ruttu sellepärast, et meil ei ole tema loomiseks praegu, võib olla, veel küllaldaselt eeldusi, sest on vastuvaidlematult selge: meie vajame *tõelist* Teaduste Akadeemiat, kõigi nende funktsioonidega, mida ta haritud maailmas omab, ja mitte sellist aseainet, „koordineerivat keskust“, auasutist, nagu seda on teatud ringides kavatsetud. Niisugune Akadeemia ei lahenda ka mingit töökoormatust, vaid pigemini tõstab seda. Kuna Teaduste Akadeemia väärtus ei seisne tema liikmete arvu suuruses, vaid liikmete loomingulises võimes, siis võiks meie Akadeemia väga hästi olla väike, esialgu kas või 10-liikmeline. Ja et sellise asutise ülalpidamine on meil ka jõukohane, on küll päris selge.

Seni aga, kuni meil Teaduste Akadeemia puudub, tuleb teaduslikel seltsidel — Opetatud Eesti Selts ja Loodusuurijate Selts — veel innukalt ja teadlikumalt kui seni oma suure ja laialdase teadusliku töö täit koormat kanda.

Rahvuslike teaduste edendamine ei ole aga mitte ainult ülikooli ja teaduslike seltside kaudu mõeldav, vaid suurt osa võib siin ka *seltskond* etendada. Nüüdsel ajal, ja eriti väikerahva juures, ei oleks üldse vaja teravat vahet teha ametliku asjaajamise ja seltskondliku isetegevuse vahel. Näiteks oleks meil väga hästi mõeldavad samasugused *annetamised* rahvuslike teaduste edendamiseks, nagu see on kombeks paljudes vanades kultuurriikides. Kui see meil seni siiski on puudunud, siis tuleb see muidugi meie kultuurielu nooruse arvele kirjutada. Edasi võiksid paljud asutised, omavalitsused jne. asutada asjaomaseid stipendiume. Seni on selliste asutiste stipendiumid — ja neid ei olegi vähe — läinud ikka vaeste ja algajate toetamiseks, kuid kuivõrra see tõeliselt tulus on, on ise küsimus. Võib olla oleks palju otstarbekohasem, kui need summad läheksid nende toetamiseks, kes on juba oma võimeid näidanud mingi teadusliku loomingu alal ja kellest on tõeliselt loota mingi kasuliku ja suure töö äratelijat. Selliste *tööstipendiumide* loomisega on meil juba algust tehtudki (akadeemilised vilistlaskogud, Tallinna linn jne.) ja seda tuleb soojalt tervitada. Edasi tuleks esile tõsta *suuremate koguteoste väljaandmist*. Koguteosed „Eesti“, „Tartu“, „Tallinn“ (ettevalmistamisel) ja „Fenno-Ugrica“ tähistavad ometi, peale kõige muu, suure teadusliku töö hulka, mis oleks vastavate organisatsioonide puudumisel ja algatuseta jäänud tegemata. Sellelaadilist tööd tuleb muidugi jätkata, veelgi mitmekesistada ja avardada. Eriti võiks siin Koduuriimise Toimkonna kaugleulatuvaid sihte ja suuri töökavatsusi alla kriipsutada. Ka oleks meil eraalgatuslikul teel või vähesel riiklikul toetusel mõeldav mitmesuguste *teaduslike eriasutiste ellukutsumine*. Kui soome rahvas näit. organiseeris ja lõi endale sel teel koguni teise, uue ülikooli, miks ei peaks siis meie suutma ülal pidada mõningaid uurimis-instituute mõnede olemasolevate asutiste juures? Sellisteks baasideks võiksid väga hästi olla mitmed rakendusteaduslikud asutised, aga ka

jõukamad omavalitsused. Selliste instituutidega — ma mõtlen sellejuures ikkagi ainult esialgu üksikuid väheseid uurijaid — võiks väga hästi siduda näit. meie *rahvaülikoolide* tegevust. Rahvaülikoolide kaudu võiksid need noored teadlased ka otse rahvale tagasi anda osa sellest, mis neile rahvas on võimaldanud. Nad võiksid isegi olla rahvaülikoolide juhatajaiks ja usun, et sel teel meie rahvaülikoolide tegevus elustuks tunduvalt. Veel võiks kõnelda ühest alast, mille kaudu meie organisatsioonid ja riik saaksid töövõimalusi ja õieti pidevaid töövõimalusi anda meie noortele ja just rahvuslike teaduste alal tegutsevaile isikuile, — *muuseumidest*. Me ei saa veel loendada muuseumi, kus oleksid vastava eriharidusega juhid, rääkimata veel sellest, et selliste asutiste juures töötaks rida erialalisi uurijaid. Mõnedes maades on aga muuseumid otse teadusliku töö sepiesteks. Välja arvatud kesksed ja erialalised muuseumid, võiksid meie teised muuseumid, mis peamiselt vist küll oma ümbruskonna tutvustamise, kodumaa tundmise ilmet peaksid kandma, jällegi käsikäes töötada rahvaülikoolidega.

Edasi tuleks teadlikumalt hakata kujundama rahvuslike teaduste alal kaasatöötajate *asjaarmastajate kaadrit*. Märkisime tunnustavalt näit. seda suurt tööd, mis omal ajal tegid asjaarmastajad vanavara korjajad. Juhiksime tähelepanu sellele, et viimasel ajal on paljud innukalt tööle ka näit. meie geoloogilise, zooloogilise ja botaanilise uurimise edendamisel. Kuid see kõik on siiski alles võrdlemisi algelisel astmel. Mitmes välisriigis on ses suhtes väga palju andnud ja annab õpetajaskond. Ja tulemused on väga head. Meil aga — nii kurb ja ebarahvuslik kui see ka ei ole — umbusaldatakse õpetajaid, kes tegelevad teaduslikul alal, kartuses, et sellised õpetajad ei ela kuigi palju koolile. Kuid me võime tuua väga palju näiteid, et õpetaja, kel on teaduslikud huvid ja kes teaduse alal jõudu mööda kaasa töötab, on õpilastele palju rohkem eeskujuks ja suudab õpilastele palju rohkem anda ja neid virgutada kui need, kes „ainult“ koolile elavad. „Ainult“ koolile elamine on ju õieti elust võõrdumine ja elust võõrutamine. Milleks õpetada mitmesuguseid teadmisi, mille hankimisele kaasa ei elata ja kui ei näidata, kus ja milleks neid teadmisi elus vaja on? Neidki väheseid õpetajaid, kes seni püüdsid teaduste arendamisele kaasa aidata, on Haridusministri sellekohane ringkiri sel sügisel tõsiselt hoiatanud.

Õieti suuri raskusi teeb meil asjaarmastajate kaadri ellukutsumisel muidugi ka vajalikkude töövahendite puudumine. Kui põllumehel näit. on oma tööriistad, ilma milleta ei ole maaharimine mõeldavgi, siis näit. noorele loodusteadlasele või oma kodumaa tundmisest huvitatule ei ole meil õieti kuigi palju töövahendeid kätte anda, mille abil ta võiks meie kodumaaliste teaduste varasalvede täitmisel kaasa töötada. Nagu aga rõõmustavalt kuuleme, on asjahuvilised ringkonnad — Loodusuurijate Selts — niisuguste töövahendite muretsemise oma töökavva võtnud. Ka teistel aladel on vaja tööriistu — raamatuid. Palgast nende muretsemiseks ei piisa. Raamatukogud neid ei sisalda: tuleb istuda käed süles ja oodata pensiooni.

Nüüd võiks aga tekkida veel küsimus: kas meil on küllalt suutelisi noori teadlasi ja kui suured on väljavaated, et nende arvu edaspidi tõsta? See küsimus on õigustatud, sest omal ajal, ülikooli ühe aastapäeva puhul üks dekaan, võttes ajakirjanikke jutule, tähendas, et teoreetiliste teaduste

esindajaid me peame ikka tooma välismaalt — eestlaste seast me saavat vaid häid praktiliste alade inimesi.

Tahaks, et see oleks kahekordne eksitus...

Ka oleme vist õnnelikult üle jõudmas või üle jõudnud ajast, millal tundus õhus nagu mingit vaenulikkust teaduse ja teadlaste vastu, mil oli tunne, nagu puuduks üldse keskus, kust heatahtlikult suunitletakse ja viljeldakse teaduslikku loomingu. *Tahaks loota, et uutel inimestel on võimeid näha kaugemale tänapäevast, et neil on selged veened ja kujutlused oma rahva kultuurilisest missioonist ja palju usku selle teostamiseks.*

Kavad ja nende teostamine

Majanduspoliitilisi mõttemõlgutusi.

M. KULDKIPP

Öeldakse, et oleme vaene rahvas. Meie rahva varandus on väike, rahvamajanduslik sissetulek madal ja puuduvad ka kallihinnalised, kergesti eksploateeritavad loodusaarded. Tõesti, on maid maailmas, mis on Eestiga võrreldes paradiisid, kuid teiselt poolt on ka rahvaid, kes nimetavad meie maad õitsvaks tulevikumaaks. Sellise targutamisega aga ei saa kuigi kaugemale. Pole mingit tulu sellest, kui saadame igatsevaid pilke Lõuna-Ameerika või Lõuna-Aafrika kullamaade poole või unistame muinasjutulise rikkusega Lõunamere saartest. Peame küsima endilt, kui palju oleme kasutanud neidki võimalusi, mis meile looduse poolt antud, oma majandusliku hüvangu tõstmiseks ja missugused väljavaated on meil ses suhtes tulevikus. Siin peame küll tunnustama, et oleme oma tähtsaimate varandustega, inimtööjõuga ja loodusvaradega, käitunud äärmiselt pillavalt. Nimetame ennast küll mõistusega olendeiks, kuid oleme veel kaugel ratsionaalsest majandamisest tänapäeva mõistes. Väljudes sellest vaatenurgast on meil veel üllatavaid võimalusi oma majandusliku elujärje parandamiseks.

Need ajad on möödas, kus arvati, et saame siis lähemale maapealsele paradiisile, kui laseme majanduselul areneda piiramatus vabaduses. Riik on asunud rahvamajandust teadlikult juhtima ja korraldama. Majanduspoliitika on saanud tähtsaimaks teguriks rahva majandusliku heaolu taotlemisel.

Rahvamajanduslik organism on keerukas. Keerukam veel kui inimorganism. Ja kui juba inimorganism enda funktsioneerimisel vajab vilunud spetsialisti, arsti abi, siis seda enam vajab äärmiselt komplitseeritud rahvamajanduslik organism asjatundlikke juhte, kes valvaksid ja reguleeriks seda metsikus tempos tuikavat elu.

Kahjuks on meil neid asjatundlikke majanduselu juhte olnud seni vähe. Liiga vähe. Meie majandust on enamasti juhtinud juristid, agroomid, isegi arstid, teoloogid ja filosoofid, või hoopiski ilma kõrgema hariduseta isikud. Mis ime siis, et just majanduslikul alal on meil kogu iseseisvuse ajal tehtud väga palju vigu, et oleme nii maha jäänud rationaliseerimises. Võibolla oleksime kaugemal olnud, kui oleksime roh-

kem austanud põhimõtet: „kingsepp, jää oma liistude juurde“. Enese lohutuseks võime siiski öelda — hea, et niigi läks, oleks võinud veelgi halvemini minna. Tehtud vigadest peaksime siiski õpetust võtma ja neist tulevikus hoiduma.

Rahvamajandus on jagunenud üksikuiks suurteks majandusharudeks, nagu näit. põllumajandus, tööstus, kaubandus jt. ja need on jälle omakorda harunenud — kuni üksiku käitiseni. Riigi majanduspoliitika ülesandeks on nende majandusalade funktsioneerimist kooskõlastada, juhtida ja korraldada, vastavalt üksikute alade arenemise loomlikele eeldusile. Sellejuures tuleks eriti mõelda vanasõnale, et tühi kott ei seisasta, sest sageli on meil sääraseid tühje kotte püütud upitada, sisemiselt elujõuetuid ettevõtteid ja majandusalasid elujõulisemate arvel soodustatud ja ikka jälle juurde makstud.

Riigi võimalused majanduselu suunata ja korraldada on võrdlemisi laialdased, teoreetiliselt isegi piiramatud. Tähtsamaiks vahendeiks on tal seejuures näit. krediitpoliitika, tollipoliitika, maksunduspoliitika jm. Ka otsene sekkamine eramajandusse on viimasel ajal väga moes, mis mõnel maal on arenenud peagu eramajanduse hävitamiseni.

Kui nüüd riigijuhtidele on antud kätte sääraseid suured võimupiirid rahvamajanduse ülesehitamisel ja juhtimisel, siis need juhid peavad eelkõige teadma, kuidas seda teha. Kui keegi tahab ehitada endale koda või rajada mõnda käitist, üks ta siis istu enne maha, tee plaane ja kavu, uuri minemivõimalusi ja turuhindu, kalkuleeri tulusid ja kulusid. Lõpptulemusena valmib ta peas või paberil kindel kava, mille järele ta siis seab enda edaspidised sammud. Muul viisil polnud see mõeldav kaks tuhat aastat tagasi, eriti pole see teisiti mõeldav tänapäeval.

Rahvamajanduslik ehitis ei ole iial valmis. Alati tuleb sellele astmele, mis saavutatud, ehitada edasi. Kas see peab sündima juhuslikult, kaootiliselt? Siis kukub see hoone varsti ümber. Kui arvatakse, et rahvamajanduse juhtimine võib toimuda ilma mingi kavata, siis on see muidugi nonsens. Mingisugune kava või plaan peab ometi olema, muidu ei saa üldse juttu olla mingist juhtimisest või korraldamisest sõna tõsisel mõttes. Küsimus seisab aga selles, kas meie vahetame neid kavu iga nädal nagu vanu särke, või määrame oma majanduselu arendamise alused kindlaks pikema aja peale. Ka Eestis on iseseisvuse kestel olnud leegion „kavu“ rahvamajanduse arendamiseks ühes või teises suunas, kuid kavakindlast majandamisest ei saa meie ometi kõnelda. Pikemat etaapi haarav, asjatundlik majanduskava on enamvähem puudunud. Ja see on olnud meie majanduspoliitika suurimaid puudusi. Praegu tehakse meil pingutusi laiemaulatusliku töökava koostamiseks tööstuses, põllumajanduses jm., mis on tervitatav.

Agas majanduskava koostamine pole säärane lihtis ülesanne, et istun kantseleisse laua taha, panen suure hulga kõlavaid lauseid üksteise kõrvale ja pealkirjaks „Majanduskava!“ Selliseid kavu ongi tihti produtseeritud, kuid enamasti nad on väärinud paberikorvi. Rahvamajanduslik töökava peab haarama tervet rahvamajandust. Ei saa näiteks nii toimida, et teeme eraldi põllumajanduse kohta kava valmis, vaatame siis mõned ajad, kuidas see kava end laseb rakendada ja võtame siis käsile tööstuse arendamise kava koostamise. Rahvamajandus on niivõrt orgaaniline tervik, et pole võimalik üht ala vaadelda teisest eraldatult

ja pole võimalik koostada kava ühe ala kohta, arvestamata teisi. Sellepärast peab eelkõige toimuma kõikide tähtsamate majandusharude põhjalik teaduslik uurimine. Ainult sel teel on võimalik koostada asjatundlikku majanduskava.

Aga just sellele paratamatule eeldusele on meil pandud rõhku eriti vähe. Ja säärases teadmatuses on peetud suuri lahinguid mitmesuguste orientatsioonide ja kavade ümber, mis tuletab meelde Don Quijote võitlust tuuleveskitega.

Et meil on äärmiselt puudulik mitmete majandusalade teaduslik uurimine, see annab end tunda eriti praegu, — kavade ja aastakute suurmoe ajajärgul. Näiteks on üsna keeruliseks läinud agraarprobleemide ümber. Isegi agraarpoliitika juhtide hulgas on tekkinud lahkuminevaid arvamusi. Ühelt poolt näit. soovitatakse asundustegevust jätkata endises või veelgi kiirendatud tempos, teiselt poolt arvatakse tulusam olevat asundamiseks määratud summad juhtida vanatalude korrastamiseks. Võibolla mõnelt poolt koguni ihutakse hammast ja mõeldakse, et riik jätku põllumajanduse toetamine hoopis katki ja andku kogutud raha tööstuse soodustamiseks.

Huuvitav on heita pilku tagasi, miks meil pärast maareformi üldse hakati õhutama asundamist uudismaadele. 1933. a. ilmunud raamatus¹⁾ püüab T. S i n b e r g põhjendada asundustegevuse tarvilikkust. Ta leiab, et meie rahvaarv kasvab, kuigi vähe, aga siiski — ümmarguselt 2400 hinge aastas.²⁾ Kuhu need inimesed panna? Siin tuleb S. otsusele, et „ainsaks majandusalaks, mis meil on arenemise- ja laienemisevõimeline ja kus võimalik peaks olema tunduval määral suurendada töömahtu ja rahva äraelamisevõimalusi, on põllumajandus.“ Seetõttu „rahva juurekasvu suuremale osale võib leida tegevusvõimalusi ainult põllumajanduses, ning peaksime sellepärast rõhku panema viimase laiendamisele.“³⁾ See laienemine pidavat toimuma just asundustegevuse ja uudismaade harimise kaudu. Peale muu olevat „laiaulatusliku maaparanduse ja uudismaade ülesharimisega ühendatud asundamine ainsaks reaalseks abinõuks võitlemisel tööpuuduse vastu ja seepärast on selle tegevusala arendamine kriisi ajal mitte ainult võimalik, vaid otse hädatarvilik.“⁴⁾ Nende andmete najal rehkendab S. välja, et tuleks asutada aastas keskmiselt ca 800 uut majapidamist.

1934. a. lõpul kinnitatigi vab. valitsuse poolt asundustegevuse kava 5 a. kohta, mis nägi ette rajada igal aastal 800 asunduskohta ja kulutada seks asunduskapitali summasid kr. 2 milj.)⁵⁾

Viimastel aastatel aga on hakanud ilmnema nähteid meie majandusel, mis on pannud meie asundusapostleid kulmu kortsutama: tööpuuduse asemele on asunud hädaldamine töolistepuuduse üle, tööstus on näidanud ennast enneolemata arenemisvõimelisena ja neelab järjesti rohkem tööjõudu. — Ühe sõnaga, see kindel ja vankumata alus, millele parajasti jõuti ehitada viimistletud kava, varises korraga alt ära. Tuletab pisut meelde Kärevere silla lugu.

Hiljutisel põllutöökoja kongressil tunnistas põllutöökoja esimees kiiduvalduste saatel: „Parem on, kui tagasi tõmbume asunduspoliitikas ja uute talude asutamise seisma jätame ja viime selle osa täide, mis veel pooleli vanades taludes.“

Põllutöökoja esimees rõhutas nimelt eriti talundite metsikute heinamaade ülesharimise kiireiseloomulist vajadust. Sama on üksmeelselt propageerinud ka teised agraartegelased. Kuid sellelegi vaimustusele on mõnelt poolt valatud juba külma dušši. Siingi kipub mõrasid taguma tasuvuse küsimus. Väga huvitav ses mõttes on põllutöökoja dir. T. K i n d i artikkel kultuurrohumaade ülesharimiskuludest.⁶⁾ Selgub nimelt, et paljudel juhtudel uudismaade harimine talupidajale end kuidagipidi ei tasu. Maaparandusse tuleb investeerida suuremaid summasid, kui seda sel maa-alal kasvatatud toodang suudab tasuda ja kui selle eest võib saada kogu talundi realiseerimisel. Laiaulatuslik uudismaa harimine, eriti kui selleks tuleb kasutada võõrkapitali, võib koguni veel saada saatuslikuks kogu põllumehe varandusele.

Eelpoolöeldut muidugi ei tarvitse kehtivaks tunnustada kogu uudismaade harimise kohta, kuid see näitab, et vaja on ennem suurele uudismaade harimise aktsioonile asumist järele uurida, kus see ennast tasub, kus mitte.

Sellesama maaparandusega on praegu lugu üldse mitmeti üsna täbar, millele juhtis tähelepanu ka põllutööminister põllutöökoja kongressil. Riik on magistraalkraavide kaevamise ja jõgede süvendamise töödesse matnud miljoneid kroone, et luua eeltingimused ümmarguselt 400.000 ha maa kuivendamiseks. Kaevamine jätkub ka praegu kiires tempos. Aga nendel peakraavidel on mõtet peamiselt ainult siis, kui sellele järgneb otsekohe nende piirkondade detailkuivendus ja maade ülesharimine kultuurmaaks. Tegelikult olevat aga detailkuivendamisele ja ülesharimisele võetud ainult $\frac{1}{20}$ ehk 5% kuivendamisele määratud alast. Kui nii edasi läheks, siis need miljonid kroonid osutuksid suurel määral mahavisatuks.

Aga millest see tuleb, et peakraavid kaevatakse sisse ja sinnapaika see asi enamasti jääbki? Hea, kui suudetakse seegi korras hoida, et ta umbseks ei vaju. Sellesse küsimusse saame teatud määral selgust, kui tuletame meelde, k u i d a s meil peakraavide kaevamine seni on toimunud ja ka praegu toimub. Peakraavide kaevamise teostajaiks on v e e ü h i n g u d, kes seks otstarbeks enamasti saavad riigilt 75% toetust. Seaduse järele on võimalik veeühinguid asutada asjaosaliste nõudmisel, kui nende päralt olevate ja üh. teg. piirkonda arvatud maade peale langev talu ei ole mitte alla ühe kolmandiku ühingu ettevõttest saadavast kogutulust. Nõudjaks võib olla ühingu asutamisel ka üks isik, kuna üh. liikmete arv peab olema vähemalt 2. Teised, samasse vesikonda kuuluvad asjaosalised, on sunnitud siis ühingust tahes-tahtmata osa võtma. Kuigi lõviosa kulusid kannab riik, on siiski veeühingu liikmekohustustest pääsemiseks toimunud rida protsesse. Muidugi on need harilikult lõpnud talupidaja kahjuks. Kogu küsimuse raskuspunkt, millele seni on pööratud ütlemlata, vähe tähelepanu, seisneb kahes asjaolus: 1) kas teatud piirkonna lõplik kuivendamine ja ülesharimine end ka majanduslikult t a s u b ja 2) kas r õ h u v enamik asjaosalisi seda ala üldse t a h a b k i kuivendada ja üles harida.

Pahatihti armastatakse väita, et maaparandamine ja uudismaade harimine on sääraseid rahvuspoliitiliselt nii tähtsad küsimused, mille juures ei saa küsida, kas see ennast majanduslikult tasub. Ometi ei näita need „rahvuspoliitikud“ teist o b j e k t i i v s e t mõõdupuud, millega

saaks nende tööde väärtust mõõta ja mis tagaks lõppude-lõpuks, et me ei saa ühest või teisest ettevõtmisest kahju nii majanduslikult kui ka rahvuslikult. Iga majanduslikke ohvreid nõudva tööga peavad kaasuma ka majanduslikud kalkulatsioonid, siis me vähemalt teame, kui suuri ülekulutusi peame kandma selle rahvuspoliitiliselt tähtsa asja heaks. Ulatuslikumad majanduslikud kalkulatsioonid on enamasti puudunud meie suurte maaparandustööde teostamisel.

Tasuvuse absoluutne mõõtmine on muidugi võimatu, sest siin mängivad tähtsat osa sääraseid mõõdetamatud tegurid, nagu näit. konjunktuuri kõikumine jm. Kuid see ei tähenda sugugi, et peaksime tasuvuse probleemile lööma käega, sest suhteline mõõtmine on täiel määral teostatav ja see ongi tähtis. Teadusliku uurimise teel on võimalik kindlaks teha, missuguse maatüki kultiveerimine end rohkem tasub, missuguse vähem. Muidugi tuleks siis esijoones asuda nende maade kultiveerimisele, kus tasuvus kõige suurem. Meil on aga pahatihti käidud põhimõtte järele, et toetusi jagada sinna, kus kisa kõige suurem. Teadlikuks maaparandustööde juhtimiseks oleks meil ammugi pidanud teostatama maa boniteedi uurimine. Aga parem hilja kui mitte kunagi. See kehtib eriti tänapäeval.

Kuid sellestki on vähe, kui teame maa suhtelist headust. See ei õigusta meid veel suure halle asuma kütise tegemisele. Vaja on lähemalt uurida kogu meie põllumajanduse arendamise tulevikuväljavaateid eriti turustamisvõimaluste seisukohalt. Siin on vaja eriti silmas pidada, mis teevad ülemeremaa. Huvitav on siin muuseas ära märkida üht resolutsiooni, mis võeti vastu käesoleval sügisel esimesel Pan-Euroopa agraar-konverentsil Viinis: „Euroopa agraarkriisi peapõhjus seisab asjaolus, et suured hõredalt asustatud agraarproduktsoonialad ümber Euroopa, esijoones Põhja- ja Lõuna-Ameerika riigid, Briti impeeriumi dominioonid ja Nõukogude Vene paremate sotsiaalsete ja kliimaatiliste tingimuste, paremate põhimikuomaduste, samuti kui teiste tootmistingimuste tõttu võivad palju odavamini põllumajandustooteid saata turule kui Euroopa põllumajandus. See hinnavahe tugevneb veelgi ülemeremaade ekstensiivse ja masin-põllumajanduse tõttu, — vastandina Euroopa talupojaliku põllumajanduse intensiivemale maaharimisele ja põllumajandusliku inimtööjõu ülekaalule.“ 7) Meie seisukohalt on esijoones hädaohus Inglise turg, mis seni on olnud suurimaks meie põllusaaduste tarvitajaks. Põllumajandussaaduste maailmaturu uurimisele on meil seni aga väga vähe pööratud tähelepanu.

Üheks tähtsaks põhjuseks, mis meie põllumajanduslikud tooted teeb kalliks, on meie põllupidamise isaisa-aegsed meetodid. Esijoones tuleb siin mainida vähest mehhaaniliste töövahendite tarvitamist nii vanade kui ka uute maade harimisel. Arvatakse, et mehhaniseerimisele ei saa ennem asuda, kui pole üles haritud võsastikud. See vaade paistab olevat teatud määral ekslik. Mõne ha uudismaa ülesharimine ei tõsta ühe või teise masina kasutamiseväärtust niipalju, et selle pärast peaks hakatama maad juurde harima. Meie põllumajanduse mehhaniseerimiseaste on niivõrd madal, et siin juba olemasolevaid rakendamisevõimalusi kasutades saaks teostada revolutsiooni meie põllumajanduses. Ainuke suur takistus siin on, et meie majapidamisüksused on tihti liiga väikesed ja laialipillatud. Siin peaks aitama ühistegevus.

Kuid ka mehhaniseerimisaktsiooni saab edukalt teostada ainult selle küsimuse põhjaliku uurimise teel.

On veel terve hulk teisiigi majanduspoliitilisi küsimusi, kus valitsevad vastuolulised vaatekohad just seetõttu, et puuduvad objektiivsed uurimisandmed paljude majandusküsimuste kohta ja nende põhjal koostatud asjatundlikud kavad. Et meie rahvamajandus ja sellele toetuv rahvuslik kultuur areneksid tõusvat rada, seks on meil vaja palju selgepeaga majandusteadlasi. Siin seisab ees suur tööväli neile noortele, kes ei karda tunnustada tehtud vigu, radikaalselt kõrvale heita, mis on osutunud kõlbmatuks ja asendada sellega, mis on osutunud paremaks ja õigemaks tõsise teadusliku töö viljana.

Osundid:

¹⁾ Sinberg, T., Asundustegevuse võimalusi Eestis ja selle korraldamise põhijooni, Asunduskomisjoni väljaanne nr. 2, Tallinn 1933.

²⁾ Ibid, lk. 11.

³⁾ Ibid, lk. 10.

⁴⁾ Ibid, lk. 12.

⁵⁾ Sinberg, T., Uue asundustegevuse arengust Eestis 1929—35. Konjunktuur nr. 21/22, 1936, lk. 518.

⁶⁾ Kind, T., Kultuurrohumaade ülesharimiskulu ja saagi tootmiskulu, Konjunktuur nr. 18, 1936, lk. 320.

⁷⁾ Ergebnisse der Ersten Paneuropäischen Agrar-Konferents Wien, 9, Bis 12. Sept. 1936 Haus der Bundes gesetzgebung, Paneuropa Wirtschaftshefte nr. 4, 1936, Paneuropa Verlag Wien-Zürich, lk. 3.

Kas ravida sümptoome või haigust ennast?

J. TANDRE

Üliõpilasorganisatsioonide ümberkujundamine millelegi integreerival põhimõttel on võetud aktuaalsemalt päevakorda. Sellest on kirjutatud ja kõneldud mitmel pool ja mitutpidi. Ümberorganiseerimisele soovitatakse võtta ka vilistlaskogud. Põhjused on *ammu tuttavad*: senised üliõpilasorganisatsioonid lõhuvad ühtlase akadeemilise ühiskonna, korrumpeerivad administratsiooni ning teevad palju muud halba. Sellele küsimusele on suhtunud apologetiliselt ja poleemiliselt, nii kuidas kellegi huvid asjaga seotud.

Üliõpilaskonna hoopis desorganiseerimine pole mõeldav. Selle vastu räägib nii palju asjaolusid, et pole mõtet peatuda selle juures. Seniste organisatsioonide — korporatsioonide ja seltside ümberkujundamiseks või ratsionaliseerimiseks aga pole leiutatud seni vastuvõetavaid aluseid. Kui seda teha, siis kuidas seda teha?

On langetatud mõtteid *maakondlike* organisatsioonide kasuks. Kas see printsiip on vastuvõetav? Eks korporatsioonid olegi asutatud maakondlikul põhimõttel. Vähemalt nimetused viitavad sinna. Aga maa-

kondlike koondistena ei ole neist saanud asja. Maakondade nimesid kandvad korporatsioonid pole seda sihti õieti püüdnudki taotleda.

Vabariigi alul Soome eeskujul asutatud maakondlikud kogud on kas surnud vere- ja idee vaesusse või on nad muutunud ning liitunud millekski muuks.

Maakondlik idee üliõpilaste organiseerimise alusena ei ole meil läbi löönud, kuna see pole reaalne. Eesti maakonnad ei erine üksteisest niivõrd oluliselt, et nende üliõpilased vajaksid oma erioorganisatsioone. Ja kui seda tehakse kunstlikult, siis oleks see jällegi suureks paheks meie akadeemilise ühiskonna ühtlusele.

On kavetatud võtta uueks organiseerimise aluseks *teaduskonnad*. Kõik eri teaduskondade üliõpilased koondada eri organisatsioonidesse. Ka sellega on Tartus katsetatud, aga tagajärjetult. Varem kujunesid teaduskondade järele need üliõpilased, kelle eelharidus ei võimaldanud astuda teistesse organisatsioonidesse, nagu loomaarstiteaduskonna ja rohuteaduse üliõpilased. Kui aga nõuti kõikjal ühtlaselt gümnaasiumi eelharidust ülikooli astumiseks, siis muutusid needki üldorganisatsioonideks.

Teaduskondlikel organisatsioonidel oleks ka küllalt suuri puudusi. Meie akadeemiline pere muutuks siis suletud kastideks oma erialade järgi. Noorte üldine arenemine piirduks gümnaasiumi arenguga ja ülikoolist saadaks ainult erialalisi teadmisi. Arstid või rohuteadlased elaksid üliõpilastena ainult oma puht eriala mõjude keskuses. Astudes ellu nad organiseeruvad kodadesse, jälle erialade järgi. Mis suletud preestrite klassideks nad siis kujuneksid? Praeguse organiseerimisviisi juures hõlmab organisatsioon pea kõiki alasid ja selle kaudu toimub ometi väärtuslik erialaliste üliõpilaste koedukatsioon. Kust võtta neid mõjutusi teise organiseerimisviisi juures.

Puudusi lisanduks hiljem veel teisigi. Nüüd on kurjustatud, olgugi põhjendatult, et teatud organisatsioonid vallutavad riigis mõned tegevusalad täielikult ja viivad sellega alla ametikandjate taseme ning ise stagneeruvad siis oma sõprusringis kohtadel. Kuid nüüd on ometi mingil kujul olemas organisatsioonide omavaheline võistlus või vähemalt avalik nurin. Milline tsunftlik stagnatsioon kujuneks küll siis, kui noored oma õpinguid sooritavad erialade järgi organisatsiooni kuuludes, hiljem täidavad ka selle järele avalikud funktsioonid. Suurearvulistes teaduskondlikes org. kujuneksid oma sisemised kliked või perekonnad, kes panevad maksma oma mõju teatud alal üle riigi. Laiema võistluse puudumisel libiseksid kõik tulutoovamad ja juhtivamad kohad selliste üksikute perekondade, tütarde, poegade ja väimeeste kätte. Kujuneks täielik tsunftiaegne stagneeruv süsteem. *Demokraatia varjul kujuneks täielik ametiaadel*, milliseid algeid meil juba on nüüdki. Siis peaksid habemeajajad hakkama konstrueerima uusi masinaid ja külavaimulikud arendama majandusteooriaid, nagu see toimus omal ajal Inglismaal. Kastidesse organiseerunud ametkonnal pole enam huvi oma ala edasiarendamiseks. Tema jõud kulub peamiselt oma positsiooni säilitamiseks ja kõvendamiseks.

Ei. Teaduskondade järgi akadeemilise noorsoo organiseerimine pole mõeldav suurte pahedeta. See viiks meid tagasi keskaega.

Organiseerimine teaduskonna kursuste järgi oleks veel vähem mõeldav.

Kui tahetakse võtta organiseerimise aluseks mingi ühine nimetaja, siis peab see olema ka reaalne. Ühiskonda ei saa kihistada mingi fiktsiooni järgi.

Nagu näha, pole seni leiutatud organiseerimise ühist alust. Aga kas sel puhul oleks mõeldav seniste vabalt kasvatusprintsipiidele tuginevate organisatsioonide segipaiskamine? Oletame, et põhimõtte pärast seda tehakse. Sel puhul kaotame oma akadeemilise noorsoo kasvatuses hoopis, kuna $\frac{4}{5}$ sellest on organiseeritud.

Meie ei saa praegu kiidelda oma „lapsetoa“ kasvatuses. Väga vähe suudab anda selles suhtes ka gümnaasium, kuna meie koolid on nii ehitatud, et nende ülesanne seisab vaid õppekursuse kätte õppimises. Kust noored haritlased siis saaksid sellegi kasvatuses, mis praegu annavad organisatsioonid oma liikmetele?

Veel edasi. Meie juhtivamad kohad on praegu täidetud enamasti organisatsioonide kaudu. Kui oleme väitnud, et sellejuures on lähtunud mitte isiku tublidusest, vaid omamehe, -naise seisukohalt, kas siis suur hulk niiviisi sinna sattunud juhtivaist ebakõlblikest ametnikest ei peaks oma kohtadelt lahkuma, kuna neil langeks seljatagant toetav organisatsioon. Tavaliselt meeldivat positsiooni ei anta käest võitluseta, siis peaksid senised organisatsioonid sulgemise puhul pugema põranda alla ja muutuksid hoopis intiimsemaks, neist kujuneks midagi vandeseltside taolist ja avalikkusse astuks bürokraatlik revolutsioon. Teisiti ei saa kujutella asjade käiku. Niisamasuguse nähtena esineb praegu „Tartu vaim“, mis pole muud kui ühe suletud partei opositsioon põranda alt.

Parteide tegevus lõpetati ja nende vähesed funktsioonid läksid uuesti organiseeritud kodadele ja isamaa liidule. Üliõpilasorganisatsioonide kasvatuslikke ülesandeid ei suudaks täita ükski kroonuasutis, kuna need on kasvatusalal nii või teisiti saamatud.

Läbi arutades kõiki seisukohti leiame, et seniseid üliõpilasorganisatsioone pole võimalik nii likvideerida, et sinna midagi paremat ei pandaks asemele.

Kas ei leiduks küsimuse lahendamiseks teisi teid. Lähtuti ju sellest, et üliõpilasorganisatsioonid kohtade jahil korrumpeerivad administratsiooni ja lõhuvad akadeemilise ühiskonna ühtluse. Selle vältimiseks pole tingimata vajalik organisatsioonide endi likvideerimine, vaid tuleb nende võimupiirid kitsendada. Kohtade täitmisele nähtagu ette teine kord. On õige, et meie avalikku elu valitsevad praegu peamiselt paar vanimat organisatsiooni. Tosin teiste noorsugu peab ümmardajaina teenima neid. Viimaste liikmed peavad siis olema lõvid või geeniused, kui ka nemad pääsevad „päikese alla.“

Kas poleks õiglasem kohtade avalik täitmine! Kaalutagu iga kandidaadi pabereid ja teadaolevaid võimeid avalikult ja üheväärselt. Kui maudu ei jõuta otsusele, siis korraldatagu eksamid ja koht antagu paremini ettevalmistunule, võimelisemale töömehele.

Aga mitte nii, et ainult oma kandidaadi palve kantakse ette ja tema valitakse, kuna teiste ümbrikud on alles suletud. Ja pärast see valitu, ta

võib olla ka teistest hoopis räbalam, praalib kohvikus — ükski kandidaatidest ei omanud minu kogemusi ega teadmisi! See tegelik seisukord ignoreerib jämedamalt ühtluse printsiipi ja valmistab ette „rahvaliidu- mised ja pommivedamised“. Siin ei aita üliõpilasorganisatsioonide sulge- mine, kuna see oleks vaid sümptomide ravimine. Organisatsioonide poolt ettevalmistatud ja majanduslikult ning perekondlikult seotud patriitse jätkub meil vabalt veel terveks inimpõlvaks. Olgem siis juba julgemad ja asugem haiguse enese juurde. Kohtade avaliku täitmise poliitikaga väheneks üliõpilasorganisatsioonide mõju tunduvalt. Nõutagu kandidaadilt isikliku tublidust ja oskust. Mitte andmeid, kuhu ta kuulub ja kelle sugulane ta on.

Praegune valitsus omab külluses võimu sellise kohtade täitmise korra läbiviimiseks. Temal on selleks ka kõige suuremad kõlbelised kohus- tused. Ta vajab ju „Uue Eesti“ loomiseks kõige enam töökaid mehi. Kuna puudub Riigikogu ja parteid, siis on kõige viltutehtu eest vastutav tema ainuüksi.

See küsimus on väärt, et temast ei räägita rääkimise enese pärast, vaid et tehakse, mida vaja.

Eesti ärkamisaegne välispoliitika

J. VASAR

Eesti ärkamise põhjusena ja ärkamisaja ja iseseisvuse saabumise peamise tegurina on meie vanem intelligent ja vanem ajalookirjandus eriti meelsasti rõhutanud eestlaste haridusliku taseme tõusu. Kahtlemata etendaski eesti rahva tõusuteel väga suurt osa rahvahariduse suurem levimine; ärkamisaega ilmestavad ja jäävadki temale ilmetandvaks eesti rahva toleaege arenemisastme kajastusena ja rahva iseteadvust vir- gutava tegurina romantiline isamaaluule ning teised üritused vaimsel- kultuurilisel alal. Ometigi jääks me silmapiir Eesti tõusutingimuste hin- damisel liiga kitsaks, kui me ärkamisaja ja ühtlasi ka iseseisvuse saavu- tamise eeltingimustena arvestaksime ainult eesti rahva vaimset arengut ja selle kõrval nagu poolvägisi ka rahva majandusliku olukorra parane- mist, mis tegelikult algas mõni tubli aastakümme varem, kui seda tavaliselt eeldatakse.

Käesoleva kirjutise eesmärgiks ei ole anda täpsemat piiritlust ärka- misaja majandusliku teguri tähtsusele ärkamisaja saabumisel. Seda loodab autor teha kuskil mujal. Küll aga tahaksid järgnevad read rohkem, kui seni seda tehtud, esile tõsta kolmandat tegurit, mis eesti ärkamise võima- likuks tegi ja nimelt üldpoliitilise konjunktuuri arengut ärkamisajale eel- nevail ja ärkamisaega moodustavail aastakümneil.

Nagu varem inigi XVIII sajandil kajastusid rahvusvaheline poliiti- line konjunktuur ja Lääne-Euroopas esiletulnud uued ideed ning riigi- valitsemise meetodid meie oludes eeskätt Vene keskvalitsuse kaudu, vähem juba otseselt.

Teoorjuseaja ja ühes sellega sajandeid kestnud feodaalse põllumajan- dusliku süsteemi langemist 1860-dail aastail kiirendasid õige tunduvalt

Vene keskvalitsuse liberaalsed reformid eesti talurahva liikumisvõimaluste avardamise, mõisade kodukariõiguse likvideerimise, uue mõisast sõltumata vallaomavalitsuse loomise ja otseselt sundtähtaja määramise näol, mis ajast peale kõik mõisad pidid lõplikult üle minema raharendile.

*

Krimmi sõda (1853—1856) tõi Venemaa välispoliitilisse seisukorda ja sisepoliitilistesse üritustesse otsustava murrangu. Venemaa oli olnud Viini kongressil loodud Püha Liidu tähtsamaid põhitugesid. Selle Vene, Preisi ja Austria vahel ellukutsutud liidu põhieesmärgiks oli ära hoida tulevikus sellise nähte kordumist, nagu Napoleon I suurvõimu tekkimine, mis Kesk- ja Ida-Euroopa põliste dünastiatele sai hädaohtlikuks mitte ainult oma vallutustendentside, vaid ka Prantsuse revolutsiooni ideedega, mida see tõusik-valitseja teadlikult kasutas Prantsuse välispoliitika propagandarelvana, et õõnestada legitiimsete monarhiate riigiehitust.

XIX sajandi kesksajal polnud Püha Liit enam suuteline Euroopat ohjeldama. 1848. a. veebruari-revolutsiooni järgi tuli Prantsusmaal võimule Napoleon III, kes võttis omaks Napoleon I sihtide kõrvale ühtlasi ka ta välispoliitika meetodid. Prantsusmaal ta surus vabameelsust siinseal maha, kuid väljaspool esines ta liberalismi ja natsionalismi toetajana. Sellega võitis ta enda poole laialdasi ringe väikeste dünastiate käes killustatud Itaalias ja Saksamaal. Võideldes rahvusluse ja vabameelsuse nimel, kindlustas Napoleon III endale suure poolehoidu ka Poolas, mis sel ajal teatavasti oli jagatud kolme Püha Liidu riigi, s. o. Preisi, Austria ja Venemaa vahel. Poolaski toetati rahvuslikku ja nagu Venemaalgi liberaalset liikumist. 1854. a. pörkasid kokku Ida-Euroopa alalhoidlik ja Lääne-Euroopa vabameelsete riikide grupp (Prantsusmaa ja Inglismaa). Süüteainet sõja plahvatamiseks oli väljaspoolgi poliitiliste süsteemide võitlust. Preisi ja Austria kallutati kõrvale, Vene jäi üksinda, kaotades Krimmi sõja.

Krimmi sõjas selgus tähtis asjaolu, nimelt, et Napoleon I löömisest saadik ülehinnatud Vene sõjaline jõud oli nõrgaks jäänud võrreldes Lääne riikide omaga. Venemaa ei suutnud end kaitsta kaugelt mere kaudu tulnud dessandi vastu. Lääneriikide võidu sügavamaks põhjuseks oli nende sõjapidamiseks tarvilikkude ressursside vahepealne kiire kasv, kapitalistlik-liberaalne majanduskord oli kindlustanud Lääne riikidele arenenud tööstuse, mis võimaldas riigile maksude näol suuremaid sissetulekuid, kui Venemaa mahajäänud majanduslik ja poliitiline kord. Selle tagajärjel Lääne riigid — Prantsusmaa kõige rohkem, Inglismaa vähemal määral, olid uuendanud relvi, tarvitusele olid tulnud vintpüssid, oli tekkinud aurulaevastik jne. Venemaal olid aga veel tarvitusel vana süsteemi püssid ja purjelaevad. Venemaa katsus oma sõjaväge ka paremasse seisukorda viia, kuid senise süsteemi juures polnud mingit võimalust suurendada makse, riigikassas olid alalised puudujäägid. Enne sõdagi ei saavutatud enam riigi tulude-kulude tasakaalu. Oli selge, et ühes Vene sõjaväega vajas reformimist ka kogu Vene riigi majanduslik ja ühes sellega ka poliitiline struktuur, kui taheti osagi senistest positsioonidest säilitada.

Pealegi, alates umb. 1830. a., ehitati Lääne-Euroopas rohkesti raudteid. Raudteede ehitamisega tõusis Lääne-Euroopa riikide sõjaline kui ka majanduslik võimsus. Venemaa eriti vajas raudteid. Krimmi sõda näi-

tas, et Venemaa oma hõredalt asustatud rahvastikuga ei suuda võitlusvõimeliseks jääda raudteid ehitamata. Venemaal aga ei olnud selleks raha. Seda võis saada Inglismaalt, kuid Inglise kreditorid nõudsid Krimmi sõjale järgnenud rahuläbirääkimistes, et Venemaa võtaks omal maal ette samasugused liberaalsed reformid, nagu olid Inglismaal, selleks, et Inglise kapital saaks Venemaal tegutseda.

Nii oli Aleksander II sunnitud 1856. a. Pariisi rahu Lääne riikidele lubaduse andma, et ta teostab Venemaal vabameelseid majanduslikke ja poliitilisi reforme. Aleksander II asus reformide teele vastumeelselt. Tema ideaaliks oli tsaristlik isevalitsus, kuid reformide mitte-teostamine oleks tähendanud — saata oma riik välispoliitiliselt hädaohtu.

Nii teostusid Venemaal tähtsamad reformid: ülevenemaaline talupoegade vabastamine, rida tööstust soodustavaid määrusi, uute tollitariifide maksmapanek ja teatava poliitilise tegutsemisvabaduse, ühtlasi ajakirjandusliku vabaduse andmine, mis selleaegseis oludes avaldas mõju. Agraarsed reformid Baltimaail olid selle liberaalse üldprogrammi üheks osaks. Ent siin see, eeskätt majanduslik reform, süvenes veel nende pärisrahvaste poliitika tagajärjel, mis oli liberalistliku reformi kaudseks tulemuseks.

Suurte reformide järel Nikolai I ajal mahasurutud ringkonnad — Vene kodanlus ja Vene intelligents — pääsid rohkem maksvusele, eriti ajakirjanduse kaudu. Uue voolu mehed, kes nüüd Venemaal hakkasid esinema järjest mõjukamaks muutuva poliitilise tegurina, olid natsionalistid ja ühtlasi liberaalid. Koos poolakatega võidelnud oma vaadete maksvusele tuleku eest nad pooldasid alul Poola iseseisvuseliikumist. Nende nõudeks oli Poola Venest eraldamine. Pääsedes mõjule, tuli rahvuslik tendents neis ringkondades siiski tugevamini esile. Poolakad, nähes et Vene liberalistidest suurt abi ei ole, tõstsid 1863. a. mässu. Suur Poola mäss suruti maha. Venemaal tekitas see aga lõplikult uue poliitilise suuna. Osalt omal algatusel, osalt mõjule pääsnud ajakirjanduse survele asus Vene keskvalitsus oma muurahvuselisi piirimaid võimalikult tihedamalt köitma suure Venemaaga. Kardeti, et Baltimaad, Soome ja Ukraina Poola eeskujul võiksid alluda välisriikide agitatsioonile ja et nad muutuvad Venemaale kardetavaks juhul, kui neil mail rahvastik ümber ei rahvustataks või teisiti alt ära ei õnnestataks sealsete võimukandjate positsioonid.

Poola suhtes oli asi selge. Poola mässu eestvedajaiks olid Poola mõisnikud, kellel oli maid Poolas endas, kuid ka Leedus, Volööniast ja Valge-Venemaal. Vene keskvalitsuse programmiks sai Poola mõisnike võimu nõrgestamine seega, et soodustati neile alluvate talupoegade seisukorda. Vähendati mõisade õigusi ja loodeti talupojas leida Vene riigitruud elementi, millest mõisnikkonnale moodustuks vastukaal.

Soome suhtes kujunes Vene valitsuse poliitika täpselt samaks. Soomes oli 1860. aastatel veel täiesti mõõtuandvad soome rotslased. Et autonoomset Soomet valitsevaile rootslastele vastukaalu luua, asuti toetama pärissoomlaste rahvuslikke üritusi ja suunama neid rootslaste vastu. Soomlaste eest välja astudes katsuti rootslaste positsioone õnnestada.

Mis puutub Baltimaisesse, Eestisse ja Lätisse, siis Vene valitsus asus siinse valitseva kihi sakslaste suhtes enam-vähem samale seisukohale kui Poola ja Soome suhteski — luua talupoegkonnas mõisnikele vastukaal.

Tõsi küll, Balti mõisnikud olid olinud põliseks Vene riigi toeks ja veel Nikolai I-sel ei tulnud üldse küsimusse nende vastu midagi otseselt ette võtta. Panslavistlik J. Samarin, kes teravalt kihutas Vene valitsust Balti sakslaste vastu, pidi omal ajal seetõttu isegi Venemaalt lahkuma. Ka Aleksander II isiklikult sümpatiseeris Balti sakslastele; ta ei saanud aga hoiduda Vene natsionalistlikkude ringkondade survele Baltimail teostatamast poliitikat, mis Vene läänepoolsete ääremaade vastu oli ette võetud kogu rindel, Mustast merest kuni Valge mereni.

Ühine poliitika läänepoolsete ääremaade vastu oli seega üheks põhjustest, miks 1860. aastatel teostati Vene keskvalitsuse poolt meie maal tegelik teoorjuse lõpetamine. Et Vene valitsus siin eriti aktiivseks muutus, oli osalt veel slavofiilide agitatsiooni tagajärjeks, mis tagajärjekalt ära kasutas 1840-date aastate usuvahetuslikku liikumist Liivimaal. Eestija Liivimaa olevat põline venelaste maa juba sellest ajast peale, kui Jaroslav asutas siia Jurjevi linna, ja kui Joann Hirmus selle maa vabastas. Vene usu tulekul olevat Eesti talupoegkond ilmselt näidanud oma kalduvust saada üheusuliseks vene rahvaga ja ärasulamiseks vene rahvusse. Viimast järeldati veel sellest, et talurahvas soovis, et koolides õpetatagu: ka vene keelt. Seda taheti eeskätt sellepärast, et noored mehed nekruti-teks sattudes oskaksid juba vene keelt. Slavofiilid järeldasid sellest aga, et Eestis ja Lätis on nii soodus pind ümberrahvustamiseks, et selleks pole vaja mingit erilist sundi, tuleb vaid Balti sakslaste survet nõrgestada ja küll rahvas ise muutub venelasteks.

Selline oli olukord meie maal Aleksander II valitsemisajal. Vene valitsus surus mõisnike võimu maha, lastes areneda talupoegi; eestlaste ja lätlaste isetegevusele jäeti teatav vabadus, neid ei karistatud enam, lubati välja anda K. R. Jakobson'il „Sakalat“, mis muutus Eesti vaimseks agitatsiooni-organiks sakslaste vastu, ühe sõnaga — soodustati kaudselt eestlaste tegevust.

Venestamise kartusel toimub 1860. aastail Balti sakslaste ajaloos enneolematu sündmus: sajandeid lõpmatus riius olevad linnakodanlus ja rüütelkond lepivad ära. Liberaalsete reformide tagajärjel vähenevad hõõrdepunktid kahe eesõigustatud seisuse vahel. Hädaohus on aga rahvuslikud huvid. Sel alusel toimubki kokkulepe. Saksa linnakodanlus võtab omaks rüütelkonna Patkuli-aegse ideoloogia, kuna rüütelkondade poliitilise võimu püsimises kodanluse pool nähakse saksluse siin püsimist üldse (C. Schirren). Otsitakse kokkupuuteid Saksa riigiga, et tarbe korral Baltimaad mängida Bismarcki all tugevneva ja 1879. a. ühiseks liitunud Saksamaaga. Katsutakse pinda, kas mitte Saksa alla üle minna. Baltimaa Saksamaa alla minekuks ei tulnud aga midagi välja, kuna Bismarck oli selle vastu.

Saksa ühisrinne Baltimaal otsis seepärast omale tuge kolmandast võimalusest ja nimelt sellest, et maa pärisrahvast — eestlasi ja lätlasi oma poole tõmmata, neist kandvama osa ettetõttavalt sakslasteks ümber rahvustada ja seega endile luua meie maal senisest laiem ja tugevam toetuspunkt. Et osa talusid tuleks ära müüa ja pärisperemehi enda poole tõmmata ja ümber rahvustada, selline mõte oli liikunud juba varemini. 1860-date aastate keskpaigu see mõte omandab juba kindlama ilme. Balti sakslased hakkavad esmakordselt teadlikult teostama eestlaste ümberrahvustamist. Seda püütakse viia läbi suure kiirusega, et venelastest ette jõuda, rohkem instinktiivselt, kui organiseeritult, kuid

kiiruse ja puuduliku organisatsiooni juures kallutakse viimistlemata võtetele. Hakatakse eestlasi halvustama, eeldusega, et eestlastel tekiks suurem tahtmine üle joosta kadakate leeri. Saksastamispoliitikat hakatakse rõhukamalt ajama koolides ja antakse seda mõista ka mujal, kus sakslastel on eestlastega kokkupuuteid. Selliste kiirustatud ümberrahvustamiskatsete tagajärjeks oli aga reaktsioon, ja nimelt rahvusliku iseteadvuse süvenemine eestlastes ja süvenev arusaamine endast kui omaette rahvusest. Üksikuil inimesil oli see arusaamine juba varem, kuid nüüd venestamise ja saksastamise risttules lööb ka rahvamassis enesetunne hoopis suuremale lõkkele kui enne.

Tahtmatult kerkib küsimus, kuivõrd olid eestlased teadlikud kahepoolse surve olemasolust. Keskvalitsuse poliitikat nad päris läbi ei näinud, olles traditsioonilise veendumuse kütkes, et seal tuleb ainult head. Üsikumad eesti tegelased 1860-dail aastail, nagu Jannsen ja Kreutzwald, said sellest võrdlemisi selgelt aru.

Dr. Loorits on hiljuti ilmutanud kirjavahetuse ärkamisajast, mis on huvitav selles mõttes, et ta ei ole nagu tavaliselt peetud kirjanduslikudel teemadel ainult literaatide vahel, vaid Soome esmajärgulise poliitikamehe Yrjö Koskise ning meie poolt Fr. Kreutzwaldi, J. W. Jannseni, Koidula jt. vahel. Sellest kirjavahetusest nähtub, kuidas Eesti ärkamisaja tegelased tõelist poliitilist olukorda on hinnanud ja kuidas selles olukorras kavatseti samme astuda.

Nagu öeldud, samal ajal, kui meie maal Vene valitsuse poliitika aktiivsemaks muutus, hakati Soome rootslaste seisukohti õõnestama, soodustades soomlasi. Suurem osa rootslasi püüdis oma seisukohti alal hoida, võideldes nende Vene valitsuse püüete vastu, mis suundusid soome keele tarvitusele võtmisele kohtutes jm. Osa soome rootslasi, Snellmani jt. juhtimisel, asus aga teisele seisukohale, ja nimelt veendumusele, et rootslased üksinda ei saa oma seisukohti alal hoida. Snellman oli tuntud „üksi kieli, yksi mieli“ poliitika rajaja, kelle najal osa rootslasi omaks võttis soome keele ja soome nimed ning asus Vene poolt soodustatava soomemeelse erakonna juhtimisele. Snellmani järgi oli Yrjö Koskinen selle erakonna juhiks. Y. Koskise suurust poliitikamehena iseloomustab ka see, et tema nägi ära, et Vene valitsuse võitlus soome-rootslaste vastu ei ole ainult Soome küsimus, vaid võitlus piirirahvastega Balti merest kuni Musta mereni.

Yrjö Koskinen otsis seepärast kontakti ka teiste piirirahvastega. Eeskätt otsis ta sidet eestlastega. Ta käis paaril korral Eestis, pidas nõu V. Jannseni ja Fr. Kreutzwaldiga, kes meil 1860. aastatel tegevuses olid, ja andis ühtlasi neile omalt poolt rea näpunäiteid, kuidas kahepoolsest, s. t. Saksa ja Vene survest tervena välja tulla.

Meie ei tea, kuipalju Y. Koskise vaated kaasa mõjusid V. Jannseni ja Fr. Kreutzwaldi vaadete selginemisele, kuid teame, et näiteks Eesti Kirjameeste Seltsi asutamine on Koskise poolt antud näpunäide tolgemsetele tegelastele. Samuti ei tea meie, kuipalju Koskise algatusel toimus esimene Eesti laulupidu, mis aga V. Jannseni poolt päris teadliku eesmärgiga oli rakendatud Eesti rahvusliku äratuse teenistusse.

Kindel aga on see, et soomlaste ja eriti Yrjö Koskise kaudu eesti ärkamisaja tegelased osa said soome rootslaste sel ajal hoopis kõrgemast poliitilisest kultuurist, sellest, mis orjaajast ärkava rahva juhtidel sel ajal oli eriti vaja ja mis muidu oli eriti raskesti kättesaadav. Ka see,

veel läbiuurimata seos viitab asjaolule, et ärkamisajalgi juba Eesti saatus oli tihedalt läbi põimitud rahvusvahelistest seostest ja konjunktuuridest.

Hädaoht saada saksastatud või venestatud XIX sajandi keskpaiga kultuurimurrangus, üleminekul traditsiooni toetavast ristiisu kultuurist progressiivsele ilmlikule valgustusajas juurduvale kultuurile möödus siiski ja ja suurel määral tänu sellele, et Aleksander II ajal Vene valitsus oma ümberrahvustuspüüetes oli kaunis nõrgakäeline. Slavofiilid ja nende järgi Vene keskvalitsus tegid saatusliku eksituse, arvates, et eestlasi jalule aidates sakslaste vastu nad ise tulevad vene rahvusse, nagu omal ajal üks osa vene usku. Kui Aleksander II suri, oli eestlastel salitud ärkamisaegse omakultuuri näol kujunenud küllalt tugev jalgealune.

See pidas vastu tormidele Aleksander III ajal, kui hilinenult algab uus eesti rahva sihitadlik venestamine. Hoopis radikaalsemalt teostatakse nüüd venestamist. Venestatakse koolid ja kohtud ja loodetakse sel teel tagajärgi saavutada. Ent need kakskümmend aastat, mis eesti rahvas Aleksander II valitsemisajal jõudis areneda, olid temale andnud liiga kõva aluspinna, et neil üritustel oleks võinud olla tagajärke.

Üldiselt Aleksander II ja Aleksander III ajal Vene valitsus töötas sakslaste vastu. (Venestamine ei olnud ju sihitud mitte ainult eestlaste vastu, vaid ka selleks, e sakslaste poliitilist võimu meie maal hävitada.)

Alles 1905. a. toimunud rahutuste puhul saab Vene valitsus lõplikult aru, et senise poliitika tagajärjel on eestlaste näol kasvanud jõud, mis mõlemal vaenutsejal ähvardab üle pea kasvada. Sakslastelt olid küll nende suured poliitilised eesõigused ära võetud, kuid see jõud, mis sakslaste õõnestamiseks lasti esile tulla, esines nii suurena, et muutus Vene riigi sisemisele julgeolekule kahjulikuks. 1905. a. rahutuste mahasurumise järele tekib Vene valitsusel sakslastega uuesti ühine rinne eestlaste ja lätlaste vastu. Balti sakslased ja Vene riigivõim asuvad liitlasteks eestlaste vastu, kuid aeg, mil need kaks võimu koos tegutseda saavad, on lühike, pealegi hoidis eestlaste poole arvukas vene liberaalne ametkond ja osalt ka seltskond. Vahele astuvad Ilmasõda ja meie Vabadussõda ning Eesti saab iseseisvaks.

Tähised II. — Eestluse aastaraamat

Eesti Rahvuslaste Klubi toimetised nr. 5.

J. VG.

Järjekordne eestluse aastaraamat — Tähiseid II — erineb aastaraamatu esimesest väljaandest eelkõige sellepoolest, et aastaraamatust on jäetud välja kalendaariumi osa, milline asjaolu raamatu ilmeühtluse seisukohalt kõigiti teretulnud.

Aastaraamatu sissejuhatavaks artiklik on E. Kanti kirjutis — Eesti rahvastiku ja elamisruumi suhteist ning nende plaanikast ümberkorraldamisest, kus autor rõhutab rahvastiku arvulise juurdekasvu seost elamisruumi majandusliku kandvusega.

Viimasel ajal on meil rahvaarvu küsimused (täh. üldarvu liiga aeglane iive) päevaprobleemina kilbile tõstetud. Küsimuse käsitlemisel on

aga romantilise ühekülgusega rõhutatud peamiselt rahvastiku arvilise juurdekasvu vajadust, kuna on kahe silma vahele jäänud meie elamisruumi reaalne kapatsiteet. Sellepärast on eriti aja- ja asjakohane autori tõekspidamine, et see, mille poole meil tuleb roolida — on r a h v a s t u s o p t i m u m, s. o. ideaalne vahekord rahvaarvu ja ja elamisruumi mahutusvõime vahel, kus rahvaarv võimaldab täiuslikemalt kasutada antud elamisruumi majanduslikke ja kultuurilisi väärtusi. Ergo — eesmärk, kuhupoole meil tuleb püüda: on elamisruumi mahutusvõime suurendamine, mis loob eeldused rahvastiku juurdekasvuks ja iga rahvaliikme elatusolundi tõstmiseks.

G. R ä n k, käsitledes meie rahvakultuuri ja küla arenemistingimusi minevikus, juhib tähelepanu tõsiasjale, et võrreldes Muinas-Eesti olundiga kuni üheksateistkümnenda sajandi keskpaigani valitses allakäik nii eestlaste rahvakultuuris kui rahva kehalises ja vaimses arenemises, sest maavallutajate-sakslaste võimupoliitika püüdis muuta olematuks eesti talupoega kui ühiskondlikku tegurit. On huvitav autori väide, et peale sakslaste maavallutamist — „muistsed stiilikad hõbedast ehtetüübid labastuvad, nagu oleks need sest ajast alates sattunud madalamal tasemel elavate barbarite kätte, kes jäljendavad neid omamoodi, ilma suurema arusaamiseta; sellega ühes langeb märgatavalt ka metalliväärtus.“ See etnograafilistele uuringutele tugenev väide tõendab, kui hävitavat osa on etendanud meie kurikuulsad „kulturträgerid“ eesti rahva kehalises, vaimses ja sotsiaalses arenemises sajandite jooksul.

O. L i i v annab kokkuvõtliku ülevaate eesti haritluse ajaloost, märkides laiemale üldsusele tundmatute tõikadena, et juba keskajal oli üksikuid kõrgema usuteadusliku haridusega eestlasi, nagu Tallinna kirikuõpetaja J u h a n K õ l l, esimese eestikeelse katekismuse kaasvalmistajaid jt. 19. sajandi alul õppis Tartu ülikoolis rohkesti eestlasi, kuid enamik nendest jäi võõraks oma rahvale. Seega kuulub eestlase põline võitlus hariduse saavutamise pärast juba sajandite vanusesse minevikku, osutades rahvuse ürgsele edasipüüu vaistule.

Aastaraamatu ulatuslikemaks artiklik on R. K a d a j a artikkel Eesti vähemusrahvuste kohta. Autor tõendab must valgel, et vaatamata vähesele arvulisele osasuursele (4,9% rahvastiku üldarvust), etendavad vähemusrahvused majanduslikult meil võrdlemisi suurt osa, kuna suurja kesktööstuses on u. 38% ettevõttest vähemusrahvustele kuuluvaid ja u. 120 milj. kroonisest aktsiaseltside kapitalisummast on ümmarguselt $\frac{2}{3}$ vähemusrahvuste — eeskätt sakslaste ja juutide käes. Need andmed on rohkem kui mõtlemapanevad.

Eesti laste saksa koolidesse paigutamise küsimust vaatleb A. V a i g l a, märkides, et vaatamata olemasolevale tõigale, kus eesti sõna on saanud riigisõnaks ja eesti keel — riigikeeleks, käärib veelgi seda mõisa-kõikvõimu ajajärgust pärinenud vana kadakapärmi meie rahvaelundeis. Kuid need — endise Pimediku M a r d i järelpõlvlasted jooksevad vaba Eesti pinnal varsti liivale.

Teiseks ulatuslikumaks artiklik on aastaraamatus R. K a d a j a artikli kõrval on K. L i i d a k' u artikkel rahvuslikust agrarpoliitikast. Autor soovib mõjustada agrarpoliitikat r a h v u s l i k u r e a l i s m i seisukohalt, hoidudes romantilisest ja doktrinäärses rahvuslusest. Tähtsa-

mate probleemidena, mida taotleb rahvuslik agraarpoliitika, kriipsutab autor alla maaviljakuse (täht. tootmisvõime) tõstmist, riiklikku hinnepoliitikat, mis peab tõstma meie võistlusvõimet välis-turul ja aitama sellejuures kaasa ka põllumajanduse sisemiste, loovate jõudude väljaarendamisele ning sisekolonisatsioonile, mis peab tõmbama tootmisprotsessi meie kasustamata või puudulikult kasustatud maad. Sisekolonisatsiooni küsimuses kaldub autor veidi kõrvale oma varem rõhutatud rahvusliku realismi nõudest, jättes kõrvalplaanile niisuguse tähtsa teguri sisekolonisatsiooni töödel, nagu seda on ettevõtte majanduslik tasuvus. Kui tahame ratsionaalselt kasutada oma väheseid kapitalivarasid, siis tuleb tasuvuse mõõdupuu rakendada ka sisekolonisatsiooni teostamisel ja kõrvalekaldumine sellest on rahvuslik romantika, mille vältimist autor ise soovib oma artikli sissejuhatavas osas. Kui põllumees uudismaade kultiveerimiseks investeerib maasse iseenda ja oma perekonnaliikmete tööjõudu, siis tasuvuse probleem ei kerki alati otsustava tähtsusega tegurina üles, sest põllumees rajab palju talus tehtavast tööst tulevaste generatsioonide paremale tulevikule ja ei hinda selle tõttu iga oma sammu raha peale. Kui aga riik investeerib oma kapitali, siis on tasuvuse mõõdupuu ka sisekolonisatsiooni töödel üks neid rahvuslikke reaalsusi, mida ei saa jätta kahe silma vahele. Suurrahvuste poolt ehitatud monumentaalsed katedraalid ja loss-paleed ei ole meie praeguses olundis järeletegemist väärivad eesmärgid.

Täie õigusega rõhutab autor agraarpoliitiliste probleemide hulgas ka sotsiaalpoliitiliste tegurite tähtsust, (nagu talundite suurus, maatöölise küsimus, põllumehe vanus). „Kõik see agraarpoliitikas, mis kasvatab põllumehe algatusvõimet, isetegevust ja ühistunnet, mis tõrjub temast hooldatava-abistatava loidust, mis kasvatab temas usku endasse, oma töösse ja oma riigisse, mis arendab temas enesekriitikat ja vastutustunnet — kõik see arendab eesti põllumehe võimelist ajakohast tootjat ja tublit eesti kodanikku ja rahvuslast.“ Need tõesõnad ei vaja kommenteerimist, kuna nad kõnelevad enda eest. Jääks vaid soovida, et ka meie ametlik agraarpoliitika neid tõdesid arvestaks.

Peale põhimõtteliste artiklite sisaldab aastaraamat kaks ülevaatlikust perspektiivist nähtud kirjutist eesti muusika ja teatri arengu kohta (R. Päts — Eesti muusika arengust, V. Mettus — Eesti kutseline teater) ning lühikroonika eesti mineviku sündmustikust, alates esiajaga ja lõpetades 1935. aastaga.

Kokku võttes on Tähiseid II raamatuks, mis äratab mõtteid ja sunnib järelduste tegemisele ka neid meie hulgast, kellele rahvuslus ja isamaalsus on vaid paraadimeeleolu sõnakõlksudeks.

A. Gailiti: „Isade maa“ ja Vabadussõda

J. VIIDANG

A. Gailiti „Isade maa“ ilmumisest on möödunud ligi aasta ja omaegsed arvustavad sõnavõetud raamatu puhul olid vajumas unustuse hõlma. Aga siis tuli „Draamastudio“ ja tõi Gailiti romaani lavale A. Särevi dramatiseeringuna, ning vaibuv elevus raamatu ümber puhkes uuesti. Uuesti kriipsutati arvustajate poolt romaani puudustena alla — sündmustiku anekdoodilisust ja tõsioludele mittevastavust, Vabadussõja meeleolude romantilist ebatõelisust, tõelisuse suure traagika puudumist, liialdatust nii sündmustiku kujutlemisel kui sõnastuses, tüüpide ebareaalsust, võltpatriotismi ja retoorilist, õõnsalt pateetilist lõppu. Seega korraldati teatrikriitikute poolt uuesti neid etteheiteid, mille osaliseks sai Gailiti romaan kirjanduskriitikute poolt.

Mis puutub üldmõeldud puudustesse, siis peab ütleva, et need oletavad ja osaliselt ka tõelised puudused kerkisid dramatiseeringu juures palju suuremal määral esile kui romaani juures. Sõja lavastamine pole kerge ülesanne. Eriti raskeks osutub meie Vabadussõja miljö ja meeleolude lavale toomine, milline sõda omalt iseloomult oli partisanisõda. Kui romaani juures sündmustiku episoodlikkus kahjustab kohati kompositsiooni, siis dramatiseeringu juures mõjub piltide katkendlikkus otse häirivalt. Samal määral häirivalt mõjub asjaolu, kui leiad, et romaani ühe tegelase sõnad on pandud teise tegelase suhu, kus nad täiesti eakohastena tunduvad. Ja kõige selle kõrval... kui palju läheb dramatiseeringu juures kaduma kirjaniku romantiliselt hingestatud, läbituntud tekstist. Kui siia puuduvate lünkadena juurde arvata, et dramatiseering ei peegelda kirjaniku loomupärast fabuleerimisoskust ega refereerimise abil edasiviidud lahingute dünaamikat, siis muutub täiesti mõistetavaks, et „Isade maa“ dramatiseering jääb Vabadussõja meeleolude ja sündmustiku kajastamisel kaugele maha A. Gailiti samanimelisest romaanist.

Mis puutub A. Gailiti „Isade maasse“, siis nüüd, millal romaani ilmumisest lahutab meid aastane vahemaa — võime juba erapooletumalt vaagida raamatu kirjandus-kunstilist väärtust. Olen selle aasta jooksul kõnealuse romaani mitu korda läbi lugenud ja ikka ja jälle imestanud, kui ühekülgne ja otse sihilikkuseni erapoolik võib olla meie arvustus ühe ilukirjandusliku toote hindamisel. On püütud otse haiglase järjekindlusega alla kriipsutada vaid raamatu arvatavaid puudusi, kuid romaani tugevate külgede hindamiseks pole arvustajail jätkunud silma. Ainult kaks-kolm inimest arvustajate hulgas on leidnud A. Gailiti Vabadussõja romaanis ka positiivseid külgi (H. Raudsepp — „Eesti Kirjanduses“, F. Toomus — „Uues Eestis“ ja R. S. — „Vabas Maas“). Ometi kaaluvad selle romaani sisulised väärtused üles raamatu puudused, millistest lähemal vaatlusel osutub enamik vähepõhjendatuks. Kõigepealt see etteheide „Isade maa“ sündmustiku anekdoodilisuse ja tõsioludele mittevastavuse suhtes. — Kõrvutatagu vaid Gailiti romaani sündmustiku vabadussõjaaegse partisani Ed. Grosschmidt'i memuaaride koguga „Pealuu märgi all“, siis torkab silma otse jahmatama panev sündmustiku ja anekdoodilise elemendi kokkusattuvus. Isegi kõige võimatu mana tunduvad seigid romaanis: nagu kaardimängu stseen (lk. 180—190), lehmaga ratsutamine (lk. 313—315) ja saunaskäik vaenlase kaevi-

kute ees (lk. 380—396) — on tõsielust võetud. Ja tõsielu konkreetsele tõigale tugeneb ka kurikuulus harmoonikamängu lugu keset kibedamat lahingumõllu (Vt. M. Roosi mälestused „Vabadussõja lood“ nr. 2). Kui aga Vabadussõja argipäev sisaldas raskete pingutuste kõrval ka koomilist ja anekdoodilist elementi, miks ei või siis seda sisaldada Vabadussõda käsitlev romaan.

Edasi on arvustajate poolt korduvalt väidetud, nagu oleks Vabadussõja reaalsusele täiesti võõras romaanis esinev romantiline meeoleutumine ja pateetiline patriotism. Ka selle väite puhul on tegemist põhilise eksitusega. — Sest sõda kogu oma raske ja masendava reaalsuse juures omab põhitooniks romantilist ajet. Kui Vabadussõja alul noorukesed koolipoisid ruttasid sadadena vabatahtlikult rindele, siis polnud seda nähet esilekutsuvaks tõukejõuks mingi veendunud, sihiselge patriotism ja rahvusteadvus, vaid noorusromantilise meeoleolu emotsioonid, kus puhtbioloogilistel põhjustel joobutakse pateetilistest fraasidest, heroilistest tulevikuunistustest ja iseenese meeoleolude romantilisist puhanguist, tehes selle juures sageli rohkem suuri sõnu kui suuri tegusid.

Samuti kui ümbritsevasse ellu on halli igapäevasuse kõrval põimitud romantilist elementi, samuti leidub romantikat ka igas olukorras ja suurel määral leidis seda sõjas. Eks olnud isegi *Benito Mussolini* kuulus „sõjakõne“ tulvil romantikast ja romantiline oma iseloomult oli ka itaallaste Aafrika sõjaretk, mis muide — oli rajatud üllatavalt reaalsele kaalutlustele. Kui *A. Gailit* oma romaanis laseb lihtmehest sõdurit meeoleutseda „leebetest armastuskirjadest, hinge õrnadest tuksatustest ja kevadöö kuuvalge virvendustest (vt. lk. 211), siis tundub säärane lillekeelne meeoleutumine lihtmehe juures psühholoogilise ebausutavusena. — Aga see ei õigusta meid veel kõnelema, nagu oleks sellised meeoleutumised ebakohased Vabadussõja miljöös, sest koolipoisi või noore haritlase juures tunduks selline meeoleutumine täiesti usutavana. Kui „Isade maa“ lõpu kohta on väidetud, et see on võltspatriotiline, õõnsalt retooriline ja ebausutav, siis on siin ilmse eksitusega, või sihilikkusega tegemist. — Miks ei või noor ohvitser ja sõjasangar olla oma hingelaadilt romantik, kes haavast tekitatud palaviku mõjul on kaotanud füüsilise valutunde ja palaviku palangus andub uuesti oma romantilistele ja patriootilistele kujutelmadele. Ja miks ei või neid mõtteid uuesti korrata tema sõdurist saatja. Kuigi tundub väheusutavana, et harimatust kalurist sõdur võiks peaaegu sõna-sõnalt korrata sureva ohvitseri mõtteid — on kogu viimne peatükk kirjaniku poolt sedavõrd tugeva kunstilise ja meeoleolulise pingega edasi antud, et on ülekohtune see paljukorrutatud jutt võltspatriotismist ja õõnsast retoorikast, sest kunstiline tõde kaalub siin rohkem kui eluline tõde.

Samuti on nõrgalt põhjendatud arvustajate väited, nagu oleks „Isade maa“ suurteks, kunstilisteks puudusteks autoripoolsed liialdused nii sündmustiku kujutlemisel kui sõnastuses. Kahtlemata on autor oma romaani sündmustiku kohati üles paisutanud grotesksuseni, kuid ometi on need anekdoodilised seigad sedavõrd suure kunstilise sisseelamisega edasi antud, et elulise usutavuse küsimus ei kerki siin üldse üles. Loetagu vaid kuulsat saunastseeni, mis lõpeb Pudsu surmaga (vt. lk. 380—396). Kas ei varjuta siin kunstiline tõde sündmustiku reaalse usutavuse. — Või jälle kaardimängu-stseen ründava vaenlase tule all (lk. 180—190), ehk kogu see meisterlikult kirjutatud *Jonis Vizbulini* lugu (lk. 252—293),

mis romaani kompositsiooni seisukohalt tundub peaaegu liigsena, kuid mis oma sõnastuselt ja kunstiliselt mõjuvuselt kuulub silmapaistvate väärtuste hulka meie ilukirjanduslikus toodangus.

Kui kõnelda A. Gailiti romaani puudustest, siis võib puudusi märkida romaani kompositsioonis. Roman on liiga katkendlik. Üksikute episoodide vaheline mõtteline side on lõdvalt sõlmitud ja sündmustik kipub hargnema. „Kolmas kompanii“ kui romaani peakuju ei suuda igakord haarata romaani sündmustikku ja see kipub pudenema üksikuiks, omaette episoodideks.

Kuid vaatamata neile kompositsioonilistele puudustele on A. Gailiti romaani sisuline külg see, mis mitmekordselt kaalub üles raamatu kompositsioonilised puudused. „Isade maa“ üheks tähelepanu väärt vooruseks on — hästi edasiantud lahingute dünaamika. Loetagu Paju lahingu kirjeldust (lk. 121—159), kus kogu see raske heitlus kerkib äärmise reljeefsusega lugeja kujutlusse, või jälle vaenlase kriitilise läbi- murde likvideerimist komandandi komando sõdurite ja haiglast rindele ruttavate, paranevate haavatute kaasabil (lk. 293—310), kus ligineva hädaohu tunne on otse kehaliselt tajutav. Isiklikult arvan, et meie ilukirjanike peres on ainult A. Jakobson isik, kes võiks sama ekspres- siivselt edasi anda Vabadussõja lahingute dünaamikat.

A. Gailiti romanile on ette heidetud, et see ei kajasta Vabadus- sõja tõelisuse traagikat, vaid Gailitil on sõda nali ja „uljas vembuta- mine“ ning „saatus juhib kogu selle nalja hea lõpu poole.“ See etteheide on aga täiesti märgist mööda lastud, sest kogu romaani ulatuses kajas- tuvad sõjaraskused ja meeleolude ning sündmustiku traagika. Ei ole „uljas vembutamine,“ kui raskelt haavatud püüavad viimse pingutusega pressida kõrist välja lorilaulu sõnu, et mitte häirida oma kannatustega teisi sõjaseltsilisi (lk. 57). Sündmustik on kaugel naljast, kui *eesti sõdur* punaste poolt ümber piiratus kaotab sedavõrd pea, et hakkab loopima seljakotte ja püsse ja kus seisukorra päästab ainult ohvitseri julgus ja leidlikkus (lk. 75, 76, 77). Tõelisus on kaugel „uljast vembutamisest“ ka siis, kui argpüks juut kisendab granaadist lõhkirebituna agoonias ja eestlastest sõjaseltsimehed peavad seda võigast kisendust minutite pikkuselt pealt kuulama, ilma et saaks avitada oma lahingukaaslast (lk. 130 ja 131). See on tõelisuse raske traagika, kui juhtiv ohvitser alles lahingumõllus veendub, et „oli kahe väiksearvulise kompaniiga liiga julgesti rutanud tulle, mitte aimates, et enamased just siin olid korral- danud linna kaitse“ (lk. 136), — või kui mahalastud enamlase väike tütar märkab ühe korjuse rinnataskus isa piipu ja jookseb karjatades eemale (lk. 153). Ent sõjaraskused ja traagika peegelduvad ka mujal, tihedalt läbi põimides kogu romaanikäigu (vt. lk. 36, 52, 53, 105, 138, 145, 164, 308, 311, 351, 379, 389).

On tõsi, et „Isade maas“ ei näe meie Vabadussõja meeleolude orgaani- list arengut ja murrangut, mis muutis Maailmasõjast koju tulnud sõduri pelgurimeeleolu — *enesekindla eesti sõduri võidutahteks*. — Kuid selles romaanis näeme tähtsamaid hingeelulisi ja meeleolulisi voorusi, mis viisid eesti sõduri võidule. Näeme *sangariikkust*, mis väljendub nii sureva koolipoisi valukannatamises (lk. 57), ohvitseri ennastsalgavas võidutahtes (lk. 126), ründavate sõdurite kõikeunustavas pingutuses (lk. 140) ja rindele ruttava haavatu mullakarva näos (lk. 299), kes ühes teistega tõttab uuesti lahingute mõllu, kui seisukord rindel muutub kriitiliseks.

„Isade maas“ näeme ühtekuuluvuse tunnet, mis ühendab meie rahvusliikmeid väliste raskuste puhul. See hingeeluline tegur väljendub vana taluperenaise meeolus, kes kaotanud pojad punaväelaste käe läbi ja kes ei oska teha muud paremat, kui lüpsta lehmad ja tuua eesti sõduritele piima, tundes et „eks ole needki tema pojad, selle kannatava tuulte ja tuiskude maa pojad, keda ema üsk on suutnud kiigutada vaid paar põgusat hetke“ (lk. 70). *Ühtekuuluvuse tunne* väljendub nii rinde kindrali meeolus (lk. 108), kui haavatud ohvitseri teadvuses (lk. 159), kes ei mõtle haavatutele ega langenutele, vaid kelle süda on elavatega, kes tõttavad uude lahingusse.

August Gailiti romaanis kajastub, kui suurt tähtsust omas sõjaraskuste kandmisel ja eesti vägede võidule viimisel „tuju“, meeolul uljus, enese jõu teadvus ja üleolu tunne (vt. lk. 14, 16, 34, 57, 93), mis isegi nii kaugele ulatub, et vaenlase kaevikute ees minnakse sauna vihtlema (lk. 385), „sest kui eestlane vihtleb, peavad teised rahvad ootama.“

Vabadussõja vaim avaldub „Isade maas“ nii ohvitseri ja sõduri vanemavennalikus vahekorras (lk. 216) kui sõdurite ühtehoidvas seltsimehelikkuses, mis isegi surmasaanud lahingukaaslast sunnib seljas omade juurde kandma — ellujäänud kaassõduri poolt (lk. 323).

Kuid mitte ainult *sangarlikkust, ühtekuuluvustunnet, vastasest üleolevat enese jõuteadvust, meeolul uljust ja seltsimehelikkust* selle sõna sügavamas tähenduses ei näe meie A. Gailiti romaanis, vaid „Isade maas“ peegeldub ühtlasi ka sõja argipäeva reaalsus, kus nii mõnigi kord sundis mehi nii lahingusse minema kui vabatahtlikuna eesti rahvaväkke astuma vaid *paratamatuse teadvus* (vt. lk. 66, 160, 231, 295, 298, 299).

A. Gailiti „Isade maas“ avastub sõjapale ka meeolude intuiivsus ja haigluseni ulatuvas tundlikkuses. See väljendub vange valvava sõduri meeolus, kes teotseb alateadlikult (lk. 79), noorukese koolipoisi surmaaimuses (lk. 111—115), sõdurite lahingueelses ärevuses (lk. 110, 117, 121), ohvitseri kaleidoskoopilistes meeoludes, (lk. 126—128) ja keset kibedamat lahingumõllu oma piibu eest hoolitseva sõduri kujutluses (lk. 134—136).

Mis puutub esitatud tüüpidesse, siis on need kirjaniku poolt mõne joonega tabavalt karakteriseeritud ja üldiselt usutavad. Jälgitagu vaid lähemalt seda huvitavat tüüpide galeriid, alates erandlike sõduritüüpidega (lk. 17—28), oma heasüdamlust näilise karmuse taha varjava rindekindraliga (lk. 106—108), „suure ja võimsa Soome“ terviseks läbi ööd klaasi tõstva Soome ohvitseriga (lk. 300, 301) ja lõpetades värvivahetava olupoliitikuga (lk. 91—94), kellel iga nädala jaoks on uus maailmavaade. — Need tüübid, vaatamata oma näilisele veidrusele — on siiski reaalsed.

Eeltoodut kokku võttes, tuleb nentida — „Isade maa“ puudused peituvad romaanis lõdvas ja katkendlikus kompositsioonis, kohati mõjuvad segavalt ka gailitlikud väljendused tegelaste suus, kuid need, peamiselt vormilist laadi puudused kaalub mitmekordselt üles romaani hingestatud ja läbituntud sisu. Romaani sisuline külg on see, millist tingituna A. Gailiti „Isade maa“ on meie parimaid Vabadussõja romaane, omades ühtlasi väljapaistvat kohta kogu meie romaanitodangus.

Majandusringkondade ühistöö vajadusest

ERK-is ette kantud 24. 11. 36.

J. PÕDRA

Viimaste kuude kestes on meie riigijuhid tõstnud üles terve rea tähtsaid probleeme Eesti riigielu korraldamiseks. On toonitatud vajadust koondada kogu eesti rahvast üksmeeles ja solidaarsuses riiklikule ülesehitavale tööle ning rõhutatud tarvet, et kõik teadlikud kodanikud aitaksid kaasa valitsuse algatustele. Neid ringkondi eriti, kes koondunud Eesti Rahvuslaste Klubide ja Eesti Majandusteadlaste Seltsi ümber ning kel olnud alati südamel rahva majanduselu kui ka vaimlise elu tõstmine, sunnib praegune olukord pikemalt peatuma küsimuse juures ning kaaluma, kuidas võiks kujuneda kõikide majanduslikult loovate jõudude töölerakendamine ühiseks tõhusaks ülesehitusaktisiooniks.

On tähelepanuväärne, et kõik viimaseaja suuremad kavad majanduselu ja samuti rahva muude eluavalduste korraldamiseks on tulnud valitsuselt — valitsemiskorras. Väga vähe võib märkida seltskonnast endast üleskerkinud algatusi, mis oleks ühtlasi teostatud seltskonna enda organiseerimise kaudu. On kujunenud tavaliseks nähteks, et isegi üksikute kutsealade organiseerimist ei viida läbi asjasthuvitatute endi poolt, vaid tavaliselt piirduakse soovide esitamisega valitsusele — ning rahalise abi palumisega. Ometi ei järgne kuskil meie riigijuhtide sõnavõttudest, et riigivõim tahaks alati enesele rahva kõikide eluavalduste korraldamist võtta, vaid vastupidi, on korduvalt rõhutatud kodanikkude isetegevuse arendamise vajadust ja tähtsust.

Tekib omapärane olukord. Ühelt poolt majandusringkonnad suhtuvad kriitiliselt paljudesse riigivõimu algatustesse, leides sellest üleaurust riiklikku vahelesegamist eraettevõtluks. Teisalt samad majandusringkonnad on olnud jõuetud ise algatama ja ellu viima neid majanduslikke samme, mida arenev elu ette kirjutab. Ei ole imestada, et sel ajal, kui rahva hulgas ning seltskonnas tekib teatav mõtlemise ja tegutsemise kriis, riigivõim võtab initsiatiivi endale.

Jääb mulje, et ei saa jätta tegemata kõigepealt tõsisid etteheiteid meie vaimlisele eliidile, kes ei ole suutnud anda rahvale ideesid ja ideaale, mis oleksid võinud koondada kõik loovad jõud ühisteks suurteks viljakateks tegudeks. Rahvahulki ei saa kaasa tõmmata ja aktiveerida mitmesuguste väikeste igapäevaste küsimuste lahendamiseks. Ainult suured ja kogu energia pingutust nõudvad ülesanded võivad rahvast liita. Sääraseid suuri kütkestavaid ülesandeid ei ole eesti rahvale pärast Vabadussõja lõppu esitatud. Vabadussõda oli meie oludes heroiline jõupingutus väikerahvale, ning sellega tuldi hiilgavalt toime. Pärast Vabadussõda seevastu, näib, on igaüks tegelnud oma igapäevaste ülesannetega. Ei ole suudetud rahvast tervikuna elektriseerida ja teadlikult teda rakendada mõneks suuremaks ja väljapaistvaks pingutuseks.

Küll ei saa pidada väikesteks meie iseseisvusaja saavutusi. Põllumajanduses on loodud juurde ja hoonestatud üle 80.000 majapidamise, mis annab iseseisva äranelamise võimaluse ligi poolele kogu meie põllumajanduslikust rahvast. Põllumajanduse turutoodang on hoogsalt tõusnud. On kujunenud välja tihe ja elujõuline ühistegeliste asutiste võrk. Tööstusele on andnud jõudsad arengueeldused põlevkivi ümbertöötamine ja uute jõujaamade ehitamine. Ehitustegevus on arenenud suure eduga: üldkasulikud hooned, uued raudteed, sillad, maanteed, omnibuseeliidid. Sadamate seisukord, laevanduse areng — kõik näitab tunnustusväärset edu. Saavutused ei ole väikesed, kuid ometi ei ole nad leidnud küllaldast esiletõstmist ega tunginud

rahva teadvusse teostajate ühise töö tulemusena. Pealegi süveneb veendumus, eriti viimasel ajal, et majanduslikul alal meil on ees veel väga palju uusi, veel ulatuslikumaid ülesandeid.

Teame niihästi ametlikult poolt esitatud andmeist kui ka teiste statistiliste allikate järgi, et meie majanduslik tase võrreldes enamarenenud naabermaadega jätab veel palju soovida. Rahuldumine praeguse olukorraga tähendaks rasket enesepetet, mille tulemusena võiksime jääda maha ka neist naabreist, kelledele vaatame praegu ülevalt alla. Jälgides meie viimaste aastate põllumajanduslikku kogutoodangut ning võrreldes seda põllumajanduses töötavate arvuga selgub, et iga põllumajanduse alal töötaja loob meil aastas väärtusi ainult umbes 300 krooni eest. See on masendavalt madal summa, mis tõendab, et äraelamiseks on tarvis kõrvalsissetulekuid.

Ühtlasi on teada, et meie saakide suurus põllumajanduses püsib ligikaudu eelsõjaaegseis piirides. Söötühikuis olid saagid ühelt tulundusmaa hektaarilt viimastel aastail keskmiselt meil 569 ja Soomes 992; Rootsis oli saak hektaarilt söötühikuis ligi kolm korda ning Taanis ligi kuus korda suurem kui Eestis. Kui tõsta meie saake Soome tasemele, mis peaks olema teostatav, tähendaks see meie põllumajandusliku toodangu väärtuse tõstmist ümmarguselt 80.000.000 kuni 100.000.000 krooni võrra.

Ametlikel andmeil on toodang ühe töötaja kohta kõrgem kui Eestis — Soomes 57%, Inglises 120%, Rootsis 150% ning P.-A. Ühendriikides 500%.

Umbes samasugune on olukord tööstuses. Tööstusliku brutotoodangu väärtus ühe töötaja kohta oli viimastel aastail Eestis ümmarguselt 3.550 krooni samal ajal, kui see oli Lätis 5.800 krooni ning Soomes 6.200 krooni; Rootsis oli brutotoodang töötaja kohta tööstuses ligi kolm korda ning Taanis ligi neli korda suurem kui Eestis. Madal tööstuslik toodang ühe tootaja kohta on seletatav muude tegurite hulgas väga nõrga mehaanilise energia kasutamise, mille juures näit. Rootsis on töötavate jõumasinate võimsus suhteliselt elanikkude arvule ligi kümme korda suurem kui Eestis.

Ometi ei ole kahtlust, et rahvamajandusliku toodangu tõstmine on aluseks kõikide eramajandusalade arengule ning ühtlasi kõige tähtsamaks eelduseks rahva majandusliku ja vaimse taseme tõstmisele, sotsiaalse elu parandamisele. Toodangu tõstmine on seetõttu tõeliseks rahvuslikuks ülesandeks, mis peab seisma meil tähelepanu keskpunktiks teadlikumalt kui seni. Esitatud üldpilt praegusest olukorrast tõendab, et meil peab olema küllalt võimalusi majanduselu arendamiseks — ning ühtlasi, et meil seisab ees määratu suur töö, mis nõuab kõikidel majandusaladel töötavate jõudude aktiveerimist ja ühistööd.

Kuid analüüsides praegust olukorda peab tulema otsusele, et majandusliku arengu juhtimise ülesanne on läinud täiel määral riigivõimu kätte. Seltskond ei ole tänaseni osutunud küllalt organiseerimisvõimeliseks. Veel enam, on tekkimas seisukord, kus seltskond päev-päevalt kipub jääma veelgi üksikõiksemaks, vabandades oma algatusvõime puudumist sellega, nagu näitaks riigiparaat üles liigset agarust ega laseks seltskondlikel jõududel rakendada omi võimeid. See seisukoht ei ole hädaohuta. Riigivõim on kahtlemata suuteline teostama väga suuri algatusi iseseisvalt, kuid ka riigiparaadi võimed on küllaltki piiratud.

Riik saab võtta enda teostamisele suurettevõtteid teatavaiks kindlaiks ülesandeks. Kasutada oleva kapitaliga, olgu see riiklik või erakapital, võib ehitada suurtehaseid ilma laiemate hulkade teadliku kaasabit. Kuid kõigis neis küsimustes, mis riivavad suuremaid ringkondi, nende toekspidamisi, töökorda, ei saa riigivõim midagi teostada ilma rahva enda osavõtuta. On selge, et riik ei saa kõiki meie tööstusettevõtteid otstarbekamalt organiseerida ja ratsionaliseerida, ilma et sellest

tööst võtaksid osa kõikide nende ettevõtete omanikud kui ka tööd juhtiv personal ja tööliskond. Sama, mis tööstuses, on kehtiv kõikidel teistel tegevusaladel. Ei ole mõeldav, et põllumajanduse aset saaks tõsta ilma meie kõikide iseseisvate talunik- kude kaasabita ja püüdmiseta parema olukorra poole.

Meie majanduselu võimalikult kiire arengu nimel ei ole lubatav seltskonna kõhklev pealtvaatamine, on tarvis panna käed külge. Üheks võimaluseks, mis võiks tulla kaalumisele, oleks seni puuduva keskuse loomine, kuhu oleksid koondunud nii- hästi eramajanduse vabaalgatuse kui ka riigivõimu esindajad ühiselt meie üleriik- liku üldise majandusprogrammi koostamiseks, selle täiendamiseks ja muutmiseks areneva olukorra kohaselt, esilekerkivate küsimuste läbiuurimiseks ja autoriteetsete seisukohtade võtmiseks, nende seisukohtade tutvustamiseks, populariseerimiseks ning rahva enesealgatuse ja majandusliku mõtteviisi kasvatamiseks. Laiemaulatuslikkude aktsioonide ettevõtmiseks ja töökavade süsteemikindlaks teostamiseks kujuneb keskuse olemasolu väga tarvilikuks.

Riigi Majandusnõukogu, kuhu küll kuuluvad kõikide majandusalade esindajad, ei saa pidada selliseks keskkohaks, kuna ta ülesanded on koguni erilised ning pea- legi puudub tal esitatud ülesannete lahendamiseks hädavajalik kvalifitseeritud eri- teadlaste kaader. Kutsekojad on asetatud liiga kitsastesse kutsehuvide raamidesse ja neilt ei ole praegu oodata initsiatiivi üldisteks küsimusteks. Konjunktuurinisti- tuudi ümber on küll koondatud riigivõimu ja eramajanduse ning mõõduandvate kutsealade esindajad, ning tast on kujunenud teatav algidu, kust lähtuvad kõige enam kaalutud seisukohavõtud, kuid konjunktuurinstituuat tegeleb paratamata eeskätt möödunud nähtuste analüüsiga ning ainult mõningate sihtjoonte püstitamiseega majanduspoliitilistes suundades. Majanduselu aktiivsest korraldamisest Konjunktuur- instituut ei saa osa võtta.

Missugune kuju peaks olema esitatud majanduselu üldjuhtival keskusel, on raske esitada lõplikul kujul, ilma küsimuse põhjaliku kaalumisetä kõikide asjaosa- liste poolt, kes võiksid tulla kõne alla. Näib siiski, et sellele keskusele tuleks anda ligikaudu samasugune organisatsiooniline vorm, kui on praegu Konjunktuurinisti- tuudil. Temas peavad olema esindatud riigiasutised, mõõduandvad eramajanduse- organisatsioonid ja kojad. Sellist keskust — parema nimetuse puudumisel — võiks nimetada Majandusinstituudiks või Majanduskoguks. Majanduskogu eriosakonnana tuleks rakendada tööle ratsionaliseerimisinstituut. Majanduskogu juurde võiks kuu- luda ühtlasi praegune Konjunktuurinstituuat iseseisva haruna, kusjuures Konjunk- tuurinstituudi ümberkorraldamine laiemale ülesandeile vastavalt oleks kiireks ja kõige väiksema rahalise kui ka tööjõu kuluga teostatavaks mooduseks. Igal juhul peaksid Konjunktuurinstituuat ja Majanduskogu töötama tihedasti käsikäes.

Majanduskogu peaks kujunema Eesti majanduselu juhtivaks keskuseks, kelle ülesandeks oleks ideede ülestõstmine, kavatsuste uurimine ja läbitöötamine ning rakenduskavade koostamine, aktsioonide üldjuhtimine ja eelduste loomine üksikute kavade läbiviidavuseks. Majanduskogu ei pane maksma ega vii ellu oma mõtteid mitte võimuga, vaid autoriteediga. Ta peab oskama koondada endasse kõiki neid, kes tahavad töötada positiivselt kaasa Eesti omariikluse ja majanduse arengule, kõik erinevad voolud ja arvamused. Ta peab ergutama tööle ja aktiveerima kogu Eesti majandusiniimesed, köitma endaga kõik paremad pead, kujunema meie tõeliseks ajude trustiks, kes loob teoreetilise baasi teadlikule tööle, nii soodustades arengut ning hoides ära vapustusi.

Valitsuse majandusprogrammis on rida punkte, kus kiiremate tulemuste saavutamiseks ei saaks Majanduskogu koostöö olla üleliigne. Põllumajanduse alal: elektrifitseerimine, mehhaniseerimine, produktiivsuse ja saakide tõstmine, tööjõu täielikum ärakasutamine, maade kiire kuivendamine hoogtööna, väikemajapidamistele

uute tegevusalade organiseerimine sissetuleku tõstmiseks, riikliku metsamajanduse ja erametsade küsimus. Sama tööstuses: tööstuse suuna määramine, ratsionaliseerimine ja moderniseerimine — kõik ülesanded, mis vajavad töösturite ja töötajate põhjalikku ümberorienteerumist. Hulgana võib tuua näiteid ligema aja kiireiseloolest ülesannetest. Arenev elu toob uusi pidevalt juurde.

Majanduskogu vastu võiks ainult väita, et ülestõstetud mõtted on kavatsatud liiga pikale tulevikule, sest kulub väga pikk aeg, kuni suudetakse anda asutisele püsiv autoriteetne ilme ning et lõpuks kõik oleneb Majandusministeeriumist ja teistest riigiasutistest. Ometi ei ole kahtlust, kui loodava asutise mõte ise leitakse olevat vastuvõetav, tuleb alustada asjaga seda kiiremini, mida suuremad on raskused. Ka Konjunktuurinstituudi töölerakendamisel omal ajal kerkis üles kahtlusi.

Kokkuvõttes võib öelda, et Eesti majanduselu ülesehitamine nõuab kõikide riiklikkude kui eramajanduslike jõudude teadlikku ja heatahtlikku koostööd. On vaja kavakindlalt arendada kodanikkude enesealgatust ja kõiki eramajanduse ringkondi rakendada koostööle nii omavahel kui ka riigivõimuga, laiaulatuslikkude ülesannete tegelikkude ellu rakendamisel.

Kõikide jõudude koondamiseks tuleb luua keskasutis, majanduskogu ehk Majandusinstituut, kelle eesmärgiks oleks Eesti majanduselu kõigeülgne ja kiire ülesehitamine ja väljaarendamine.

Majanduskogu ülesandeks oleks eriti:

Tervikliku ja erialade majandusprogrammi koostamine, muutmine ja täiendamine.

Ideede ülesvõtmine ja kaalumine.

Kavatsuste uurimine ja läbitöötamine.

Üksikute aktsioonide rakenduskavade koostamine ja eelduste loomine aktsioonide teostatavuseks.

Aktsioonide üldjuhtimine.

Koostatud kavade populariseerimine.

Kodanikkude enesealgatuse ja majandusliku mõtteviisi kasvatamine.

Majanduslikel aladel töötavate jõudude koondamine.

Üksikute majandusharude või majandusringkondade vastastikuste huvide kooskõlastamine.

Majandusaladele vajalikkude tööjõudude ettevalmistamine organiseeritud praktikumi kaudu.

Majanduskogu eriliseks ülesandeks peab olema, hoida üksikud majandusalad terviklikus tasakaalus.

Majanduskoguga võiks ühendada Konjunktuurinstituudi ja soovitatava ratsionaliseerimise instituudi.

Majanduskogu organisatsiooni vorm peaks vastama praegusele Konjunktuurinstituudile, kust võtaksid osa riigivõim, tähtsamate eramajandusalade ja kutsekodade esindajad.

Ilmub 10 korda aastas. Tellimishind: aastas Kr. 3.—, poolaastas Kr. 1.70.

Vastutav toimetaja *J. Tandre*.

Tegevtoimetajad: *Edg. Kant* ja *J. Tandre*.

Toimetuse liikmed: *N. Kaasik, H. Moora, Ed. Poom, Ed. Roos, F. Solba, K. Särgava*.

Väljaandja: *Tallinna Eesti Rahvuslaste Klubi*.

RESERVEERITUD

O-ü. „Tilga & Ko“

.....

ELEKTRIOSAKOND:

Tallinn, Harju 23, telef. 467-98

SPEDITSIOON & TRANSPORT:

Tallinn, S. Karja 18, telef. 445-73

TEHAS „ARBA“:

Tallinn, Kappeli 7, telef. 312-26

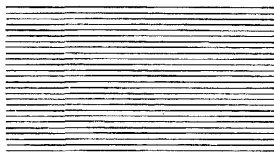
.....

BONA

TAIMEVÕI

JÕULUKÜPSISTEKS.

KINDLUSTUSSELTS

...EESTI...

Asut. 1907. a.

**Esimene eestlaste asutatud laiaulatus-
likum kindlustusettevõte.**

Kingiks

hea koolitunnistuse eest

*suusadress,
uus vormikleit
või ülikond*

A/S. TEKLA

riidekauplustest

150 / 94780

Pühiks rõõmu ja rahulolu

ETK

väärtkaupadega!

R. Tohver & Ko trükk, Tallinnas, S. Tartu mnt. 49. 1936.